

eul_wid: pcs-am

Ἀρριανὸς ὁ Νικομηδεύς · Arrian of Nicomedia

Art of Tactics

Τέχνη τακτική

Period: Ῥωμαϊκή [Roman](#)
Dialect: Ἀττικίζουσα [Atticizing](#)
Domain: Φιλοσοφία [Philosophy](#)
Format: Πεζός [Prose](#)
Affiliation: [Stoic](#)

^{t 1} APPIANOY TEXNH TAKTIKH .

^{1 1} .. < Πύρρος τε ὁ Ἡπειρώτης τακτικά συνέταξε καὶ Ἀλέξανδρος > ὁ Πύρρου παῖς καὶ Κλέαρχος, οὐχ ὁ τῶν μυρίων Ἑλλήνων ἐπὶ βασιλέα ἡγησάμενος, ἀλλὰ ἄλλος οὗτος Κλέαρχος. καὶ μὴν καὶ Παυσανίου ἔστι συγγράμματα ὑπὲρ τούτων, εὐροις δ' ἂν καὶ Εὐαγγέλου ἄλλα καὶ Πολυβίου τοῦ Ἀρκάδος, ὃς καὶ Σκιπίωνι τῶν Ῥωμαίων ξυνεγένετο, πολλοὺς καὶ μεγάλους πολέμους διαπολεμοῦντι ἄλλους τε καὶ ἐν ᾧ καὶ Καρχηδόνα τὴν ἐν Λιβύῃ εἶλεν τε καὶ ἡνδραπόδισεν. συγγέγραπται ἅττα ὑπὲρ τούτων καὶ Εὐπολέμῳ καὶ Ἰφικράτει, οὐ τῷ Ἀθηναίῳ στρατηγῷ, ἀλλὰ ἄλλῳ τούτῳ. Ποσειδώνιος δὲ ὁ Ῥόδιος καὶ τέχνην τινὰ τακτικὴν συγγράψας κατέλιπεν. ^[10]

^{1 2} ἔστι δὲ ζύμπαντα ταῦτα τὰ συγγράμματα ἐκείνη μάλιστα οὐκ ὠφέλιμα, ὅτι ὡς πρὸς εἰδότας συγγέγραπται. καὶ τοίνυν τὰ ὀνόματα τῆς τε ὀπλίσεως ἐκάστης καὶ τῆς τάξεως οἱ μὲν ὡς γινώριμα ἀνέγραψαν, τὰ δὲ ἐστὶν εἰ μὴ ἐξηγήσαιο πάντῃ ἄγνωστα.

^{1 3} τοῦτο δὲ αὐτὸ ἔδοξέ μοι πρῶτον ἰάσασθαι αὐτῶν τὴν ἀσάφειαν. ὡς οὖν εὐγνωστότατα ἔσται τοῖς ἐντυχάνουσι τὰ τε πράγματα καὶ τὰ ὀνόματα, ἐνθένδε τοῦ λόγου ἄρξομαι, ὅτι δὴ τῶν παρασκευῶν τῶν εἰς τὸν πόλεμον ἢ μὲν τις κατὰ γῆν τυγχάνει οὐσα, ἢ δὲ διὰ θαλάττης· καὶ γὰρ οἱ πολέμιοι πολεμοῦνται οἱ μὲν ἐν γῇ, οἱ δ' ἐν θαλάττῃ. ^[5]

^{2 1} τῶν δὲ ὅπως οὖν πολεμοῦντων τὸ μὲν τί ἐστὶ μάχιμον, αὐτοὶ οἱ στρατιῶται, τὸ δὲ τοῦ μαχίμου εἴνεκα ἡθροισμένον, ὅσον θητικὸν ἢ ἰατρικὸν ἢ ἐμπορικὸν ἢ καπηλικόν.

^{2 2} τοῦ δὲ αὖ ἐν γῇ μαχίμου <τὸ μὲν ἐστὶ πεζικόν> , τὸ δ' ἐπὶ ὀχήματι ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ. καὶ τῆς δευτέρας ἰδέας τὸ μὲν ἵππικόν, ὅπερ ἵπποις χρῆται, τὸ δ' ἐπὶ ἐλεφάντων, καθάπερ τὰ Ἰνδῶν στρατόπεδα καὶ τὰ Αἰθιοπικά, χρόνῳ δ' ὕστερον καὶ Μακεδόνες καὶ Καρχηδόνιοι καὶ πού καὶ Ῥωμαῖοι. ^[5]

^{2 3} τοῦ δὲ ἀφ' ἵππων μαχητικοῦ τὸ μὲν ἰδίᾳ λεχθεῖν ἂν ἵππικόν, τὸ δὲ ἐφ' ἀρμάτων. καὶ τοῦ ἵππικοῦ οἱ μὲν ἵππεῖς, οἱ δὲ ἄμφιπποι· ἵππεῖς μὲν οἱ ἐφ' ἐνὸς ἵππου ὀχούμενοι, ἄμφιπποι δὲ οἱ ἐπὶ δυοῖν ἀστρώτοις ξυνδεδεμένοι, ὡς μεταπηδᾶν ἀπ' ἄλλου ἐπ' ἄλλον. ^[5]

^{2 4}

ἡ μὲν δὴ ἀπὸ τῶν ἐλεφάντων μάχη ἀπλῇ ἐστίν, πλήν γε δὴ ὅτι καὶ πύργους ἔφερον ἔστιν ὅτε [δὲ] οἱ ἐλέφαντες τῶν δὲ καὶ οἱ ὀδόντες σιδήρῳ ὀξεῖ ὠπλισμένοι ἦσαν, τοῦ τε τομώτεροι εἶναι καὶ τοῦ μὴ ἀποθραύεσθαι εὐπετῶς.

2 5 ἡ δὲ ἀπὸ τῶν ἀρμάτων μάχη πολυειδεστέρα ταύτης· ἡ γὰρ ψιλὰ ἦν τὰ ἄρματα, καθάπερ τὰ Τρωϊκά, ἢ δρεπανηφόρα, ὡς ὕστερον τὰ Περσικά, καὶ ἡ πεφραγμένων τῶν ἵππων ἢ ἀφράκτων, καὶ ἡ ἀπλοῦ τοῦ ῥυμοῦ ἢ διπλοῦ, τὰ δὲ καὶ πολύρρυμα. αἱ δὲ πεζικαὶ τε καὶ ἱππικαὶ τάξεις καὶ ὀπλίσεις πολυειδεῖς τε καὶ πολύτροποι εἰσιν. ^[5]

3 1 αὐτίκα τῶν πεζῶν ἢ ὀπλίσαις, ὡς γε δὴ τὰ ἀνωτάτω τεμεῖν, τριχῇ νενέμηται, ἕς τε τὸ ὀπλιτικὸν καὶ ἐς τὸ ψιλὸν καὶ ἐς τὸ πελταστικόν.

3 2 τὸ μὲν δὴ βαρύτατον <τὸ> ὀπλιτικὸν θώρακας ἔχει καὶ ἀσπίδας ἢ θυρεοὺς παραμήκεις καὶ μαχαίρας καὶ δόρατα, ὡς Ἕλληνες, ἢ σαρίσας, ὡς οἱ Μακεδόνες.

3 3 τὸ δὲ ψιλὸν ἐναντιώτατα ἔχει τῷ ὀπλιτικῷ πάντα, ὅτιπερ ἄνευ θώρακος καὶ ἀσπίδος καὶ κνημίδος καὶ κράνους ἐκηβόλοις τοῖς ὅπλοις διαχρῶμενον, τοξεύμασιν ἢ ἀκοντίοις ἢ σφενδόναις ἢ λίθοις ἐκ χειρός.

3 4 τὸ πελταστικὸν δὲ κουφότερον μὲν τυγχάνει ὄν τοῦ ὀπλιτικοῦ—ἡ γὰρ πέλτη σμικρότερον τῆς ἀσπίδος καὶ ἐλαφρότερον, καὶ τὰ ἀκόντια τῶν δοράτων καὶ σαρισῶν λειπόμενα—, βαρύτερον δὲ τοῦ ψιλοῦ.

3 5 τῷ δὲ ἀκριβεῖ καὶ βαρεῖ ὀπλιτικῷ καὶ κράνη πρόσκειται, ἢ πῖλοι Λακωνικοὶ ἢ Ἀρκαδικοί, καὶ κνημίδες, ὡς τοῖς πάλαι Ἕλλησιν, ἢ ὡς Ῥωμαίοις κνημῖς μία πρὸ τῆς κνήμης τῆς ἐν ταῖς μάχαις προβαλλομένης, καὶ θώρακες, οἱ μὲν φολιδωτοί, οἱ δὲ ἀλύσει λεπταῖς σιδηραῖς ἐπηλλαγμένοι. τῆς δ' ἱππικῆς ὀπλίσεως ἡ μὲν κατάφρακτος τυγχάνει οὔσα, ἡ δὲ ἄφρακτος. ^[5]

4 1 καὶ κατάφρακτος μὲν <ἡ> τοὺς τε ἵππους καὶ τοὺς ἱππέας πεφραγμένους παρεχομένη, τοὺς μὲν θώραξι φολιδωτοῖς ἢ λινοῖς ἢ ἐκ κεράτων καὶ παραμηριδίοις, τοὺς ἵππους δὲ παραπλευριδίοις καὶ προμετωπιδίοις· ἄφρακτος δὲ ἡ ἐναντία. ^[5]

4 2 τούτων δὲ οἱ μὲν δορατοφόροι εἰσὶν ἢ κοντοφόροι ἢ λογχοφόροι, οἱ δὲ ἀκροβολισταὶ μόνον.

4 3 δορατοφόροι μὲν οἱ πελάζοντες ταῖς τάξεσι τῶν πολεμίων καὶ δόρασιν ἀπομαχόμενοι ἢ κοντοῖς ἐν τῇ ἐπελάσει ἐξωθοῦντες ὡς Ἄλανοι καὶ Σαυρομάται, ἀκροβολισταὶ δὲ οἱ πόρρωθεν ἀκροβολισμοῖς διαχρῶμενοι, καθάπερ Ἀρμένιοι καὶ Παρθυαίων ὅσοι μὴ κοντοφόροι. ^[5]

4 4 τῆς προτέρας δὲ ιδέας οἱ μὲν καὶ θυρεοὺς φέρουσιν καὶ καλοῦνται θυρεαφόροι, οἱ δὲ ἄνευ τούτων αὐτὸ μόνον δόρασι καὶ κοντοῖς μάχονται, οἱ δὲ καὶ <ιδίως> δορατοφόροι ἢ κοντοφόροι ὀνομάζονται, ἔστιν δὲ ὅψ' ὧν ξυστοφόροι.

4 5 ἀκροβολισταὶ δὲ λεχθεῖεν ἂν οἱ μὴ ἐς χεῖρας ἰόντες ἀλλὰ πόρρωθεν ἐξακοντίζοντες. καὶ τούτων οἱ μὲν δορατίοις διαχρῶνται ἐς τὸν ἀκροβολισμόν, οἱ δὲ τόξοις. οἱ μὲν δὲ δορατίοις ἀκροβολιζόμενοι Ταραντῖνοι ὀνομάζονται, οἱ δ' ἕτεροι ἱπποτοξότα ι. ^[5]

4 6 καὶ αὐτῶν δὲ τῶν Ταραντίνων οἱ μὲν αὐτὸ μόνον πόρρωθεν ἀφιστάμενοι ἢ ἐς κύκλους παριππεύοντες διαχρῶνται τῷ ἀκροβολισμῷ, οἱ δὲ καὶ εἰλικρινεῖς Ταραντῖνοί εἰσιν· οἱ δὲ τὰ πρῶτα ἐξακοντίζοντες ἔπειτα συμπλέκονται τοῖς πολεμίοις, ἢ δόρυ ἐν ὧν ἔσχον ὑπολειπόμενοι ἢ καὶ σπάθη διαχρῶμενοι, καὶ αὐτοὶ καλοῦνται ἐλαφροί. ^[5]

4 7 — Ῥωμαίοις δὲ οἱ ἱππεῖς οἱ μὲν κοντοὺς φέρουσιν, καὶ ἐπελαύνουσιν ἐς τὸν τρόπον τὸν Ἄλανικὸν καὶ τῶν Σαυροματῶν, οἱ δὲ λόγχας ἔχουσι.

4 8 σπάθη δὲ μακρὰ καὶ πλατεῖα ἀπήρτηται αὐτοῖς ἀπὸ τῶν ὤμων, καὶ θυρεοὺς πλατεῖς παραμήκεις φέρουσιν καὶ κράνος σιδηροῦν καὶ θώρακα τὸν πεπλεγμένον καὶ κνημίδας μικράς.

4 9

λόγχας δὲ ἐς ἀμφοτέρα φέρουσι, καὶ ἀκοντίσαι μακρόθεν, ὅποτε τούτου δέοι, καὶ ἐγγύθεν ἐκ χειρὸς ἀπομάχεσθαι, συμπλακῆναί τε εἰ δεήσειεν εἰς χεῖρας ἐλθόντας, ταῖς σπάθαις μάχονται. οἳ δὲ καὶ πελέκεις μικροὺς φέρουσι πάντοθεν ἐν κύκλῳ ἀκωκὰς ἔχοντας. ἐκάστης δὲ τάξεως πεζικῆς τε καὶ ἵππικῆς συστηματὰ τ' ἐστὶ καὶ ἡγεμόνες καὶ ἀριθμὸς καὶ ὀνόματα, ὡς δέχεσθαι ὁξέως τὰ παραγγελλόμενα ὑπὲρ ὧν ἤδη λεκτέον. ^[5]

- 5 2 πρῶτον μὲν δὴ καὶ μέγιστον [τὸν] ἐν στρατηγίᾳ ἔργον παραλαβόντα πλήθος ἀνθρώπων ἀθρόον καὶ ἄτακτον ἐς τάξιν καὶ κόσμον καταστήσαι· τὸ δ' ἔστιν καταλοχίσαι τε καὶ ξυλλοχίσαι, ἀριθμὸν τε ἐπιθεῖναι τῷ πλήθει παντὶ ζύμμετρον καὶ ἐπιτήδειον ἐς τὰς μάχας. ^[5]
- 5 3 τὸ γὰρ συντεταγμένον στράτευμα ἐν τε τῇ πορείᾳ κουφότερον καὶ ἐν στρατοπεδείᾳ ἀσφαλέστερον καὶ ἐς τὰς μάχας ὠφελιμώτερον, ὥστε ἤδη καὶ μεγάλα στρατόπεδα καὶ εὐοπλοῦντα δι' ἀταξίαν διαφθαρέντα ἴσμεν ὑπὸ ἐλάττονός τε στρατιᾶς καὶ οὐκ ἀκριβῶς ὠπλισμένης, τὰ δὲ ἀσθενέστερα καὶ οὐκ εὐοπλοῦντα κρατήσαντα τοῦ πλήθους τῇ εὐταξίᾳ. ^[5]
- 5 4 τὸ μὲν δὴ καταλοχίσαι ἐστὶν εἰς λόχους συντάξαι· ὁ δὲ λόχος ὀνομάζεται ἀριθμὸς ἀνδρῶν ἀπὸ τοῦ ἡγουμένου καὶ τῶν μετὰ τοῦτον κατόπιν τεταγμένων ἔστε ἐπὶ τὸν τελευταῖον κατὰ τὸ βάθος, ὃς δὴ οὐραγὸς καλεῖται.
- 5 5 ἀριθμὸν δὲ τοῦ λόχου οἳ μὲν ὀκτῶ ἀνδρῶν ἐποίησαν, οἳ δὲ δέκα, οἳ δὲ δύο ἐπὶ τοῖς δέκα, οἳ δὲ καὶ ἐκκαίδεκα. ὑποκείσθω δὲ ἡμῖν τὸ βαθύτατον αὐτοῦ ἐς ἐκκαίδεκα. σύμμετρον γὰρ τοῦτο πρὸς τε τὴν ἐπὶ μῆκος τάξιν καὶ πρὸς τὴν ἐς βάθος τῆς φάλαγγος καὶ πρὸς τὸ ὑπερτοξεύεσθαι τε καὶ ὑπερακοντίζεσθαι πρὸς τῶν ψιλῶν τῶν ἐφεστηκότων. καὶ εἴτε διπλασιάσαι δεήσειεν τὸ βάθος ἐπὶ τριάκοντα δύο ἄνδρας, ἢ τάξις σύμμετρος ἔσται· εἴτε αὖ μῆκυναι τὸ μέτωπον ἐς ὀκτῶ, ἔσται οὐ πάντῃ ἀβαθὴς ἢ φάλαγξ. ^[5]
- 5 6 τὴν δὲ εἰς ὀκτῶ εἰ ἐκτεῖναι ἐθελήσειας ἐπὶ τέσσαρας, ἀβαθὴς γίνεται. χρὴ οὖν τὸν λοχαγόν, ἅτε πρῶτον τοῦ λόχου ταττόμενον, τὸν κράτιστον ἐπιλέγεσθαι· ὃ δὲ αὐτὸς καὶ πρωτοστάτης καὶ ἡγεμὼν καλεῖται. τὸν δὲ λόχον καὶ στίχον ἤδη τινὲς ὀνομάζουσιν, οἳ δὲ δεκανίαν, τυχὸν οἷς ἐκ δέκα ὁ λόχος ἦν. ^[5]
- 6 2 ὑπὲρ δὲ τῆς ἐνωμοτίας ἀμφιγνοούμενόν ἐστιν· οἳ μὲν γὰρ ἄλλο ὄνομα τῷ λόχῳ εἶναι τοῦτο, οἳ δὲ τὸ τέταρτον τοῦ λόχου ἐνωμοτίαν καλοῦσιν, καὶ ἐνωμοτάρχην τὸν τούτου ἡγούμενον, τὰς δὲ δύο ἐνωμοτίας διμοιρίαν καὶ τὸν ἡγούμενον τούτου διμοιρίτην ν. ^[5]
- 6 3 Ξενοφῶν δὲ πόστον μὲν μέρος τοῦ λόχου ἢ ἐνωμοτία ἐστὶν οὐ διασαφεῖ· ὅτι δὲ μεῖον καὶ πάντως γε τῷ ἡμίσει, δηλοῖ ἐν ᾧ λέγει ὅτι οἱ λοχαγοὶ κατ' ἐνωμοτίας ἕκαστος ἐποίησαντο τὸν αὐτοῦ λόχον.
- 6 4 ὁ μὲν δὴ τοῦ λοχαγοῦ κατόπιν ἐστὼς ἐπιστάτης καλεῖται, ὁ δὲ αὖ κατόπιν τούτου πρωτοστάτης, ὁ δ' ἐπὶ τούτῳ ἐπιστάτης, ὡς τὸν πάντα τοῦ λόχου στίχον ἐκ πρωτοστατῶν καὶ ἐπιστατῶν τετάχθαι παραλλάξ ἰσταμένων.
- 6 5 χρὴ δὲ μὴ μόνον τὸν λοχαγὸν τὸν κράτιστον τοῦ λόχου εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐραγὸν οὐ πολὺ τι ἀποδέοντα ἐπιλέγεσθαι· πολλὰ γὰρ καὶ τούτῳ καὶ οὐ τὰ φαυλότατα ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἐπιτέτραπται.
- 6 6 εἴη ἂν οὖν ὁ λόχος στίχος ἐξ ἐπιστατῶν καὶ πρωτοστατῶν ἐν μέσῳ λοχαγοῦ τε καὶ οὐραγοῦ συντεταγμένος. συλλοχισμὸς δ' ἐστὶν παράθεσις λόχου ἐτέρῳ λόχῳ.
- 7 1 γίνεται δὲ εἰ τῷ τοῦ πρώτου στίχου λοχαγῷ ὁ τοῦ δευτέρου λοχαγὸς ἐπισταθείη, τῷ δὲ τούτου ἐπιστάτῃ ὁ τοῦ δευτέρου λοχαγοῦ ἐπιστάτης, καὶ ἐφεξῆς οὕτως.
- 7 2 παραστάτης δὲ πᾶς ὁ συζυγῶν ὀνομάζεται, λοχαγὸς μὲν ὁ πρῶτος τῷ δευτέρῳ λοχαγῷ, ἐπιστάτης δὲ ὁ πρῶτος τῷ δευτέρῳ ἐπιστάτῃ, καὶ τοῦτο ἐφεξῆς ἔστε ἐπὶ τοὺς οὐραγοὺς τῶν

λόχων. ἐπειδὴ οὖν πολλοὶ ἐφεξῆς λόχοι ταχθῶσι, συλλοχισμὸς τὸ τοιόνδε καλεῖται. τὸ δὲ σύμπαν σύνταγμα τοῦ πλήθους φάλαγξ ὀνομάζεται· ἥς μήκος μὲν τὸ πρῶτον ἂν εἴη ἐκ τῶν λοχαγῶν σύνταγμα, ὅπερ καὶ μέτωπον ἤδη τινὲς ὀνομάζουσιν, ἔστιν δὲ οἱ πρόσωπον καὶ ζυγόν, καὶ στόμα δὲ [οἱ] ἄλλοι ταῦτο τοῦτο, καὶ πρωτολοχίαν ἄλλοι. ^[5]

- 8 2 τὸ δὲ κατόπιν τοῦ μετώπου ἅπαν ἔστε ἐπὶ τοὺς οὐραγούς, βάθος ὀνομάζεται. καὶ τὸ μὲν κατὰ μήκος ἐπ' εὐθείας εἶναι τοῖς πρωτοστάταις ἢ τοῖς ἐπιστάταις συζυγεῖν καλοῦσι, στοιχεῖν δὲ τὸ κατὰ βάθος [τῷ] ἐπ' εὐθείας εἶναι τοῖς οὐραγοῖς καὶ λοχαγοῖς. ^[5]
- 8 3 τέμνεται δὲ ἡ φάλαγξ εἰς μέρη τὰ μέγιστα δύο, δίχα διαιρουμένου τοῦ παντὸς μετώπου ἔστε ἐπὶ τὸ πᾶν βάθος. καὶ τούτου τὸ μὲν ἡμισυ τὸ ἐν δεξιᾷ δεξιὸν καλεῖται κέρας καὶ κεφαλὴ· τὸ δ' ἐν ἀριστερᾷ εὐώνυμον κέρας καὶ οὐρ ἄ.
- 8 4 ἵνα δὲ [ὅπου] ἡ διχοτομία γίνεται τοῦ μήκους, ὀμφαλὸς ὀνομάζεται καὶ στόμα καὶ ἀραρό ς. ἐπὶ δὲ τοῖς ὀπλίταις τὸ πολὺ οἱ ψιλοὶ τάττονται, ὥς αὐτοῖς μὲν τὴν σκέπην ἐκ τῶν ὀπλων εἶναι, τοῖς δὲ ὀπλίταις αὖ τὴν ὠφέλειαν ἐκ τῶν κατόπιν ἀκοντισμάτων.
- 9 2 οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλῃ χώρᾳ ἤδη ψιλοὶ ἐτάχθησαν, ὅποτε οὕτω δέοι, ἐπὶ κέρως ἑκατέρου ἢ, εἰ πρόβλημα εἴη τοῦ ἐτέρου κέρως ποταμὸς ἢ τάφος ἢ θάλασσα, ἐπὶ τοῦ ἐτέρου μόνον, <ἐν> ὑπερδεξιῷ τοῦ χωρίου, τοῦ ἀποκρούεσθαι τῶν πολεμίων τὴν ταύτη ἔφοδον ἢ ἐς κώλυσιν κυκλώσεως· καὶ γὰρ αἱ τῶν ἰππέων τάξεις ἄλλοτε ἄλλῃ καθίστανται, ὅπως ἂν μέλλωσι ταχθέντες ὠφέλιμοι ἔσεσθαι. ^[5]
- 9 3 τὸ μὲν οὖν ἅπαν πλήθος τῆς στρατιᾶς ὀπόσους χρὴ εἶναι, οὐκ ἐπὶ τῷ στρατηγῷ ἐλέσθαι· τὸ δὲ ὅν ὅπως συντάξει τε καὶ ἀσκήσει καὶ ἐκ τάξεως ἐς τάξιν ἄλλην εὐπετῶς μετακινήσει, τοῦτο ἐπασκητέον.
- 9 4 τοσόνδε μέντοι συμβουλεύσαιμ' ἂν τῷ στρατηγῷ, ἐκ τοῦ παντὸς πλήθους τῆς στρατιᾶς τοσοῦτους ἐς τὰς μάχας ἐξάγειν, ὅποσοι ἐπιτήδριοι ἔσονται πρὸς τὰς μεταβολὰς τε τῶν τάξεων καὶ τὰς μετακινήσεις, οἷον τοὺς διπλασιασμοὺς καὶ πολυπλασιασμοὺς καὶ ὅσαι πτύξεις ἢ ἐξελιγμοὶ ἢ εἰ δὴ τινες ἄλλαι μεταβολαὶ τάξεων. ^[5]
- 9 5 ἔνθεν δὴ τούτους μάλιστα τοὺς ἀριθμοὺς ἐπελέξαντο οἱ δεινοὶ ἀμφὶ ταῦτα, ὅσοι ἀριθμοὶ μέχρι μονάδος οἷοί τε δίχα διαιρεῖσθαι, ὅποια ἐστὶν ἡ τῶν μυρίων καὶ ἑξακισχιλίων καὶ τριακοσίων καὶ ἐπὶ τούτοις τεσσάρων καὶ ὀγδοήκοντα τάξεις εἰ τύχοι οὔσα ὀπλιτικὴ ταύτης δὲ ἡμίσειαν τὴν τῶν ψιλῶν, καὶ ταύτης ἔτι ἡμίσειαν τὴν τῶν ἰππέων. οὗτος γὰρ τοι ὁ ἀριθμὸς μέχρι μονάδος δίχα τέμνεται, ὥστε διπλασιάζειν αὐτὸν ἐς τὸ βάθος ζυνάγοντα καὶ αὖ ἐκτείνειν ἀναπτύσσοντα εὐμαρὲς καθίστασθαι, ὅποτε τούτου δεήσειεν. ^[5]
- 9 6 αὐτίκα ἐπεὶ τῷ λόχῳ ἑκκαίδεκα ἀνδρῶν τὸ βάθος ὑπεθέμεθα, τέσσαρες καὶ εἴκοσι ἐπὶ τοῖς χιλίοις ἔσονται οἱ λόχοι ἐν τῷδε τῷ ἀριθμῷ, καὶ οὗτοι μεμερισμένοι ἐς τάγματα, ὧν ἐκάστῳ καὶ ὄνομα οἰκεῖον πρόσκειται. οἱ μὲν γε δύο λόχοι διλοχία καλεῖται, ἐξ ἀνδρῶν δύο καὶ τριάκοντα, καὶ διλοχίτης ὁ τούτου ἡγούμενος· <οἱ δὲ τέσσαρες λόχοι τετραρχία, καὶ ὁ τούτου ἡγούμενος> τετράρχης τεσσάρων καὶ ἐξήκοντα ἀνδρῶν ἑξαρχος. ^[5]
- 10 2 αἱ δὲ δύο τετραρχίαι τάξεις, λόχων μὲν ὀκτώ, ἀνδρῶν δὲ ὀκτώ καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατόν, καὶ ὁ τούτων ἡγούμενος ταξιάρχης ς.
- 10 3 ὅπου δὲ ἐξ ἑκατὸν γίγνεται τὸ τάγμα, ἑκατοντάρχης ὁ τούτου αὖ ἡγεμὼν ὀνομάζεται. <αἱ δὲ δύο τάξεις σύνταγμα καλεῖται,> λόχων μὲν ἑκκαίδεκα, ἀνδρῶν δὲ ἐξ καὶ πεντήκοντα καὶ διακοσίων, καὶ ὁ τούτου αὖ ἡγούμενος συνταγματάρχης ς. οἱ δὲ ξεναγίαν τοῦτο ὀνομάζουσι, καὶ ξεναγὸν τὸν τούτου ἡγούμενον. καθ' ἐκάστην δὲ σύνταξιν τῶν ἐξ καὶ πεντήκοντα καὶ

- διακοσίων ἐπίλεκτοί εἰσι σημειοφόρο ς , οὐραγό ς , σαλπικτή ς , ὑπηρέτη ς , στρατοκήρυ ξ καὶ τὸ πᾶν σύνταγμα ἐς τετράγωνον σχῆμα ταχθὲν ἐς ἑκκαίδεκα ἔχει τὸ μῆκος καὶ τὸ βάθος. ^[5]
- 10 5 τὰ δὲ δύο συντάγματα γίνεται ἀνδρῶν δώδεκα καὶ πεντακοσίων, λόχων δύο καὶ τριάκοντα, καὶ τούτων ὁ ἡγούμενος πεντακοσιάρχης. τοῦτο δὲ δὴ διπλασιασθὲν γίνεται χιλιαρχία, 〈ἀνδρῶν μὲν〉 τεσσάρων καὶ εἴκοσι καὶ χιλίων, λόχων δὲ τεσσάρων καὶ ἐξήκοντα, καὶ ὁ ἐπὶ τούτῳ χιλίαρχης. αἱ δὲ δύο χιλιαρχίαι μεραρχία, δισχιλίων ἀνδρῶν καὶ ὀκτῶ καὶ τεσσαράκοντα, καὶ ὁ τούτου ἑξαρχος μεράρχης, λόχων ὀκτῶ καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατόν· οἱ δὲ καὶ τέλος τοῦτο ὀνομάζουσιν. ^[5]
- 10 6 αἱ δὲ δύο μεραρχίαι φαλαγγαρχία, τετρακισχιλίων ἀνδρῶν καὶ ἑξ καὶ ἐνενήκοντα, λόχων ἑξ καὶ πεντήκοντα καὶ διακοσίων, καὶ ὁ τούτου αὖ ἡγούμενος φαλαγγάρχη ς.
- 10 7 οἱ δὲ στρατηγίαν τοῦτο ὀνομάζουσι, καὶ τὸν ἡγούμενον στρατηγόν. αἱ δὲ δύο φαλαγγαρχίαι διφαλαγγία, δύο ἀνδρῶν καὶ ἐνενήκοντα καὶ ἑκατόν καὶ ὀκτακισχιλίων, λόχων δώδεκα καὶ πεντακοσίων. ἔστι δὲ τὸ τάγμα τοῦτο καὶ μέρος καὶ κέρα ς. αἱ γάρ τοι δύο διφαλαγγίαι τετραφαλαγγία τε καλεῖται καὶ λόχων γίνεται χιλίων καὶ εἴκοσι καὶ τεττάρων, ἀνδρῶν μυρίων ἑξακισχιλίων τριακοσίων ὀγδοήκοντα ἐπόντων τεσσάρων, ὄντινα τὸν πάντα ἀριθμὸν τῇ πεζικῇ τάξει ὑπεθέμεθα, καὶ εἶεν 〈ἂν〉 ἐν τούτῳ κέρατα μὲν δύο, φαλαγγαρχίαι δὲ τέσσαρες, καὶ μεραρχίαι δὲ ὀκτῶ, χιλιαρχίαι δὲ ἑκκαίδεκα, πεντακοσιάρχαι δὲ δύο καὶ τριάκοντα, συνταγματάρχαι δὲ τέσσαρες καὶ ἐξήκοντα, ταξιαρχίαι δὲ 〈ὀκτῶ〉 καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατόν, τετραρχίαι δὲ ἑξ καὶ πεντήκοντα καὶ διακόσιαι, διλοχίαι δὲ πεντακόσιαι καὶ δεκαδύο, λόχοι δὲ εἴκοσι καὶ χίλιοι τεσσάρων ἐπόντων. ^[5]
- 11 1 τάττεται δὲ ἡ φάλαγξ ἐπὶ μῆκος μὲν ὅπου ἀραιότεραν χρὴ τετάχθαι, εἰ ἢ τε χώρα παρέχοι καὶ ὠφελιμώτερον εἶη, 〈κατὰ βάθος〉 δὲ ὅπου πυκνότεραν, εἰ αὐτῇ τῇ πυκνότητι καὶ τῇ ῥύμῃ τοὺς πολεμίους ἐξῶσαι δέοι—καθάπερ Ἑπαμεινώνδας ἔν τε Λεύκτροις αὐτοὺς τοὺς Θηβαίους ἔταξε καὶ πρὸς Μαντινείας τοὺς πάντας Βοιωτούς, ὥσπερ ἔμβολον ποιήσας καὶ ἐπάγων τῇ τάξει τῶν Λακεδαιμονίων—, ἢ αὖ εἰ δέοι τοὺς ἐπελαύνοντας ἀποκρούσασθαι, καθάπερ πρὸς τοὺς Σαυρομάτας τε καὶ τοὺς Σκύθας χρὴ τάττειν. ^[5]
- 11 3 καὶ ἔστι πύκνωσις μὲν ἢ ἐκ τοῦ ἀραιότερου ἐς τὸ πυκνότερον συναγωγή κατὰ παραστάτην τε καὶ ἐπιστάτην, ὅπερ ἔστι κατὰ μῆκος τε καὶ βάθος· συνασπισμὸς δὲ ἐπὶ εἰς τοσόνδε πυκνώσεως τὴν φάλαγγα ὥς διὰ τὴν συνέχειαν μηδὲ κλίσιν τὴν ἐφ' ἑκάτερα ἔτ' ἐγχωρεῖν τὴν τάξιν.
- 11 4 καὶ ἀπὸ τοῦδε τοῦ συνασπισμοῦ τὴν χελώνην Ῥωμαῖοι ποιοῦνται, τὸ πολὺ μὲν τετράγωνον, ἔστιν δὲ ὅπου καὶ στρογγύλην ἢ ἑτερομήκη ἢ ὅπως ἂν προχωρῇ. ^[5]
- 11 5 οἱ μὲν ἐν κύκλῳ τοῦ πλινθίου ἢ τοῦ κύκλου ἐστηκότες τοὺς θυρεοὺς προβέβληνται πρὸ σφῶν, οἱ δ' ἐφ' ἐστηκότες αὐτοῖς ὑπὲρ τῶν κεφαλῶν ἄλλος ὑπὲρ τοῦ ἄλλου ὑπεραιωρήσας προβάλλεται. καὶ τὸ πᾶν οὕτω ἀκριβῶς φράττεται, ὥστε καὶ ἀκοντιστὰς ἄνωθεν καθάπερ ἐπὶ στέγης διαθέοντας δέχεσθαι, καὶ λίθους ἀμαξιαίους μὴ διαλύειν τὴν σύγκλεισιν, ἀλλὰ κατακυλισμένους τῇ ῥύμῃ ὑπερπίπτειν εἰς τὸ δάπεδον.
- 12 1 ἀγαθὸν δὲ εἶπερ τι ἄλλο καὶ τὸ τοὺς λοχαγοὺς τοὺς μεγίστους τε καὶ κρατίστους εἶναι καὶ τῶν κατὰ πόλεμον δαημονεστάτους· τοῦτο γάρ τοι τὸ ζυγὸν ξυνέχει τὴν πᾶσαν φάλαγγα, καὶ τὸ ἴσον παρέχεται ἐν ταῖς μάχαις ὅ τι περ τὸ στόμωμα τῷ σιδήρῳ· ὅποιον γὰρ αὖ τοῦτο [ἡ τομὴ τοῦ σιδήρου], οὕτω καὶ ὁ πᾶς σίδηρος τὸ αὐτὸ ἐργάζεται. ^[5]
- 12 2 ἡ μὲν γε τομὴ αὐτῷ κατὰ τὸ στόμωμα γίνεται, τὸ δὲ ὑπόλοιπον, καὶ εἰ μαλθακὸν τύχοι ὄν, τῷ βάρει ὅμως ξυνεπερείδει τῷ τεμόντι· οὕτω καὶ τῆς φάλαγγος στόμωμα μὲν θεῖται τις ἂν τὸ ἐκ τῶν λοχαγῶν σύνταγμα, ὄγκον δὲ καὶ βάρος τὸ κατόπιν τούτων πλῆθος.
- 12 3

δευτέρους δ' ἐπὶ τούτοις κατ' ἀρετὴν χρὴ εἶναι τοὺς τῶν λοχαγῶν ἐπιστάτας· καὶ γὰρ τὸ τούτων δόρυ ἐξικνεῖται ἔσπε ἐπὶ τοὺς πολεμίους, καὶ τοὺς ὠθισμοὺς τοῖς προτεταγμένοις σφῶν ἐγγύθεν συνερείδουσιν.

12 4 ἤδη δέ τις καὶ μαχαίρα τοῦ ἐναντίου ἐφικέσθαι ἠδυνήθη, ὑπερενεγκὼν ὑπὲρ τὸν ἔμπροσθεν τεταγμένον τὴν πληγὴν, καὶ πεσόντος ἡγεμόνος ἢ καὶ τρωθέντος ὡς ἀπόμαχον γενέσθαι, προπηδήσας ὁ πρῶτος ἐπιστάτης ἐς λοχαγοῦ τάξιν τε καὶ ἀξίωσιν κατέστη, καὶ ἀρραγὴ τὴν πᾶσαν φάλαγγα παρέσχετο. ^[5]

12 5 τὸ δὲ τρίτον καὶ τέταρτον ζυγὸν κατὰ λόγον ἤδη τῆς ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀποστάσεως ἐπιλεγόμενους τακτέον.

12 6 ταύτη τοι καὶ ἡ Μακεδονικὴ <φάλαγξ> φοβερὰ τοῖς πολεμίοις οὐκ ἐν τῷ ἔργῳ μόνον ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ὄψει ἐφαίνετο. ἀνὴρ γὰρ ὀπλίτης εἰστίκει αὐτοῖς κατὰ πύκνωσιν ἐν δύο πήχεσι μάλιστα, τὸ δὲ μέγεθος τῶν σαρισῶν πόδας ἐπεῖχεν ἑκκαίδεκα.

12 7 καὶ τούτων οἱ μὲν τέσσαρες <ἐς> τὴν χεῖρά τε τοῦ κατέχοντος καὶ τὸ ἄλλο σῶμα ἀπετείνοντο, οἱ δώδεκα δὲ προεῖχον πρὸ τῶν σωμάτων ἐκάστου τῶν πρωτοστατῶν.

12 8 οἱ δ' ἐν τῷ δευτέρῳ ζυγῷ ὑποβεβηκότες ἐκείνων ποσὶ δυσὶ τὴν σάρισαν αὖ εἶχον προβεβλημένην ὑπὲρ τοὺς πρωτοστάτας ἐς δέκα πόδας, οἱ δ' ἐν τῷ τρίτῳ ἔτι καὶ οὔτοι ὑπεραίρουσαν ὑπὲρ τοὺς πρωτοστάτας πόδας ὀκτώ.

12 9 καὶ ἔτι οἱ ἐν τῷ τετάρτῳ ἐς ἕξ, καὶ ἔτι οἱ ἐν τῷ πέμπτῳ τέσσαρας, οἱ δ' ἐν τῷ ἕκτῳ ἐς δύο.

12 10 καθ' ἕκαστον οὖν τῶν πρωτοστατῶν ἕξ σάρισαι προβεβλημέναι ἦσαν, ἐν κύκλῳ ἐφεξῆς ὑποβαίνουσαι, ὥστε ἕκαστον ὀπλίτην ἕξ σαρίσαις πεφράχθαι καὶ ἕξ δυνάμεσιν ἐπερείδειν ὅποι ἐπιβρίσειαν. καὶ οἱ τῷ ἕκτῳ δ' ἐφεστηκότες εἰ μὴ καὶ αὐταῖς ταῖς σαρίσαις τῷ γε βάρει τῶν σωμάτων ξυνεπήρειδον τοῖς πρὸ σφῶν τεταγμένοις, ὡς τὴν τε ἐμβολὴν τὴν ἐς τοὺς πολεμίους τῆς φάλαγγος οὐ φορητὴν γίνεσθαι καὶ τοῖς πρωτοστάταις αὖ ἄπορον τὴν φυγὴν. ^[5]

12 11 τοὺς δὲ οὐραγοὺς οὐ κατ' ἀλκὴν ὡς κατὰ σύνεσιν καὶ ἐμπειρίαν τῶν πολεμικῶν ἐπιλέκτους χρὴ εἶναι, ὡς ἐπιμελεῖσθαι τοῦ στοιχεῖν τὰ ζυγὰ καὶ τοῖς ἐθελοκακοῦσι μὴ ἐφίεναι ἀποδιδράσκειν ἕξω τῆς τάξεως. ὅπου τε συνασπισμοῦ δεήσειεν, οὗτός ἐστιν ὁ μάλιστα ἐς πυκνότητα τοὺς πρὸ ἑαυτοῦ τεταγμένους ξυνάγων, ὃ τὴν πᾶσαν ἰσχὺν τῷ συντάγματι τούτῳ παρέχεται. τοὺς γε μὴν ψιλοὺς ἄλλοτε ἄλλη τακτέον· ἄλλοτε γὰρ ἄλλη καὶ ὠφέλιμοι γίνονται τεταγμένοι, ὅπως ἂν ἡ τῆς χώρας ἔχη, ἵνα ἡ παράταξις γίνεται, ἢ τῶν πολεμίων ἢ παρασκευῇ, πρὸς οὐστὶνας ἀντιταττόμεθα. ^[5]

13 2 ποτὲ μὲν γὰρ προτετάχθαι δεήσει τῆς φάλαγγος, ἄλλοτε δὲ ἐν τοῖς δεξιοῖς νῦν δὲ ἐν τοῖς εὐωνύμοις τετάχθαι· τὸ πολὺ δὲ καὶ κατόπιν τῶν ὀπλιτῶν ἰστάμενοι ὠφελοῦσιν· ἤδη δὲ καὶ ἐς λόχους καταχωρισθέντων τῶν πεζῶν, λόχοι ἐνεβλήθησαν ἐναλλάξ τῶν ψιλῶν. τὸν δὲ ἀριθμὸν τάξεως τε ἐκάστης καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῆς τε καὶ τῶν ἡγουμένων ἤδη λεκτέον. ^[5]

14 2 πρῶτα μὲν δὴ ἐπὶ τῶν πεζῶν ἡμίσεας τοὺς ψιλοὺς φαμεν χρῆναι ἔχειν, εἰ σύμμετροι ἔσονται πρὸς τὸ ἔργον, καὶ τοὺς λόχους αὐτῶν οὐχὶ ἑκκαίδεκα ἀνδρῶν χρὴ εἶναι ἀλλὰ ὀκτώ, ὥστε τοὺς χιλίους καὶ τέσσαρας καὶ εἴκοσι λόχους τὸν ἡμισὺν ἀριθμὸν ἐκπιμπλάναι τῆς πεζικῆς φάλαγγος, καὶ εἶναι ἀνδρῶν ὀκτακισχιλίων καὶ ἑκατὸν καὶ δυοῖν ἐπὶ τοῖς ἐνενήκοντα. ^[5]

14 3 ὀνόματα δὲ αὐτῶν καὶ τάξεις αἶδε εἰσίν. οἱ τέσσαρες λόχοι τῶν ψιλῶν καλοῦνται σύστασις, καὶ εἰσὶν ἕξ ἀνδρῶν δύο καὶ τριάκοντα· αἱ δὲ δύο συστάσεις πεντηκονταρχία, τεσσάρων καὶ ἐξήκοντα ἀνδρῶν· αἱ δὲ δύο πεντηκονταρχίαι ἑκατονταρχία ὀκτώ καὶ εἴκοσι ἀνδρῶν καὶ ἑκατόν. ^[5]

14 4

καθ' ἐκάστην δὲ ἑκατονταρχίαν ἑκτακτοὶ ἄνδρες τέσσαρες ἔστων, σημειοφόρος καὶ σαλπικτῆς καὶ ὑπηρέτης καὶ στρατοκῆρυξ. αἱ δὲ δύο ἑκατονταρχίαι εἰσὶ μὲν ἀνδρῶν ἕξ καὶ πεντήκοντα καὶ διακοσίων, καλεῖται δὲ τὸ σύνταγμα ψιλαγί· αἱ δὲ δύο ψιλαγαὶ ξεναγία, δώδεκα ἀνδρῶν καὶ πεντακοσίων. ^[5]

14 5 αἱ δὲ δύο ξεναγαί, ἀνδρῶν τεσσάρων καὶ εἴκοσι καὶ χιλίων, σύστρεμμα καλεῖται. τὰ δὲ δύο συστρέμματα ἐπιξεναγία ὀνομάζεται, ὅκτῳ καὶ τεσσαράκοντα ἀνδρῶν καὶ δισχιλίων· αἱ δὲ δύο ἐπιξεναγαὶ στίφος, ἕξ καὶ ἐνενήκοντα ἀνδρῶν καὶ τετρακισχιλίων. τὰ δὲ δὴ δύο στίφη ἐπίταγμα ὀνομάζουσι, λόχων μὲν τεσσάρων καὶ εἴκοσι καὶ χιλίων, ἀνδρῶν δὲ ὀκτακισχιλίων ἑκατὸν ἐνενήκοντα δυοῖν ἐπόντοιν. ^[5]

14 6 δεῖ δὲ καὶ τούτοις συντετάχθαι ἄνδρας ὅκτῳ ἐπιλέκτους, ὧν τέσσαρες μὲν ἔσονται ἐπιξεναγοὶ, τέσσαρες δὲ συστρεμματάρχαι. ὠφέλιμοι δ' ἐν μάχῃ τοξόται τε καὶ ἀκοντισταὶ καὶ σφενδονῆται καὶ πάντες ὅσοι ἐκηβόλοις ὅπλοις διαχρῶνται, πολλαχῇ· καὶ γὰρ ὅπλα συντρίψαι τῶν πολεμίων ἱκανοί, μάλιστα δὲ οἱ τοῖς λίθοις ἀκροβολιζόμενοι, καὶ τραύματα ἐκ μακροῦ ἐμβαλεῖν, εἰ δὲ βιαιότερα πληγὴ γένοιτο, καὶ κατακτανεῖν.

15 3 χρήσιμοι δ' ἐκκαλέσασθαι ἐκ χωρίου ὀχυροῦ πολεμίους τῷ διὰ μακροῦ τὰ βέλη ἀφιέντες ἐλπίδα παρέχειν ὅτι ἐπιόντας οὐκ ἂν δέξαιντο. χρήσιμοι δὲ καὶ φάλαγγα τεταγμένην διαλῦσαι καὶ ἵππον ἐπιφερομένην ἀναστεῖλαι καὶ χωρία ὑπερδέξια καταλαβέσθαι τῷ τε ταχεῖς εἶναι διὰ κουφότητα καὶ τῷ, εἰ καταλάβοιεν, τῇ συνεχείᾳ τοῦ ἀκροβολισμοῦ μηδένα πελάσαι αὐτοῖς ἄνευ πολλῶν τραυμάτων.

15 5 χρήσιμοι δὲ καὶ ἀποκρούσασθαι ἀπὸ χωρίου τοὺς κατειληφότας, οὐχ ὑπομένοντας τὰ τραύματα, ἐπιτήδειοι δὲ καὶ τὰ ὑποπτα χωρία διερευνήσασθαι, ὠφέλιμοι δὲ καὶ ἐς ἐνέδραν ἐγκαθέζεσθαι, ἐνὶ τε λόγῳ καὶ προαγωνίζεσθαι τῶν πεζῶν ἀγαθοὶ [δὲ] καὶ συναγωνίζεσθαι ὠφέλιμοι καὶ ἐπιμαχόμενοι ἱκανοὶ τελέαν τὴν ἥτταν τοῖς βαρβάροις τοῖς πρὸς τῶν πεζῶν τραπέισι καταστήσαι. τῶν δὲ δὴ ἱππέων ποικίλαι καὶ πολυειδεῖς αἱ τάξεις, αἱ μὲν τετράγωνοι, αἱ δὲ ἑτερομήκεις, αἱ δὲ ῥομβοειδεῖς, αἱ δὲ ἐς ἔμβολον ξυνηγμένα. ^[5]

16 2 ἀγαθαὶ δὲ ξύμπασαι αὗται αἱ τάξεις ἐν καιρῷ ταττόμεναι, καὶ μίαν οὐκ ἂν τις ἐπιλεξάμενος αὐτῶν προκρίνειεν τῶν ἄλλων, ὅτι ἐν ἄλλῳ χωρίῳ καὶ πρὸς ἄλλους πολεμίους καὶ ἐν καιρῷ ἄλλῳ εὖροι ἂν τῆς προκριθείσης ἄλλην ὠφελιμωτέραν. τῇ μὲν δὴ ῥομβοειδεῖ τάξει τὸ πολὺ Θεσσαλοὶ ἐχρήσαντο, καὶ Ἰάσων, ὡς λόγος, ὁ Θετταλὸς τὸ σχῆμα τοῦτο πρῶτος ἐξεῦρεν, ἐμοὶ δὲ δοκεῖν, προεξευρημένῳ πολλῷ χρησάμενος ἀπ' αὐτοῦ εὐδοκίμησεν. ^[5]

16 4 καὶ ἔστιν ἐς πᾶσάν τε μεταβολὴν ἀρμοδιώτατον καὶ πρὸς τὸ ἥκιστα κατὰ νώτου ἢ πλαγίους ἀλίσκεσθαι ἀσφαλέστερον.

16 5 κατὰ μὲν γὰρ τὰς γωνίας τοῦ ῥόμβου τοὺς ἡγεμόνας τεταγμένους ἔχει, ἐπὶ μὲν τῆς ἔμπροσθεν τὸν εἰλάρχην, ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς καὶ εὐωνύμου τοὺς καλουμένους πλαγιοφύλακας, ἐπὶ δὲ τῆς ὑπολοίπου τὸν οὐραγόν, κατὰ δὲ τὰς πλευρὰς τοῦ ῥόμβου τοὺς ἀρίστους τῶν ἱππέων, ὡς καὶ τούτους ἐν ταῖς μάχαις μεγάλα ἐπωφελεῖν. ^[5]

16 6 ταῖς δὲ δὴ ἐμβολοειδέσι τάξεσι Σκύθας κεχρῆσθαι μάλιστα ἀκούομεν, καὶ Θρᾶκας, ἀπὸ Σκυθῶν μαθόντας. Φίλιππος δὲ ὁ Μακεδὼν καὶ Μακεδόνας ταύτῃ τῇ τάξει χρῆσθαι ἐπήσκησεν.

16 7 ὠφέλιμος δὲ καὶ αὕτη δοκεῖ ἡ τάξις, ὅτι ἐν κύκλῳ οἱ ἡγεμόνες τεταγμένοι εἰσὶ, καὶ τὸ μέτωπον ἐς ὅζῳ ἀπολήγον εὐπετῶς πᾶσαν τάξιν πολεμίαν διακόπτειν παρέχει, καὶ τὰς ἐπιστροφάς τε καὶ ἀναστροφάς ὀξείας ποιεῖσθαι δίδωσιν.

16 8

αἱ γὰρ τετράγωνοι τάξεις δυσπεριάγωγοί εἰσιν· ἡ δ' εἰς ὅξυν προηγμένη, εἰ καὶ προϊοῦσα ἐς βάθος προχωρεῖ, ἀλλ' αὐτῇ γε τῇ ἀρχῇ δι' ὀλίγου ἐπιστρέφουσα τὴν πᾶσαν τάξιν εὐμαρῶς ἐξελισσομένην παρέχεται.

- 16 9 ταῖς δὲ δὴ τετραγώνοις τάξεσι Πέρσαι μάλιστα ἐχρήσαντο, καὶ οἱ ἐν Σικελίᾳ βάρβαροι καὶ τῶν Ἑλλήνων οἱ πλεῖστοι καὶ ἱππικώτατοι· εὐσύντακτός τε γὰρ ἦδε ἡ τάξις ἄλλης μᾶλλον, ἅτε καὶ κατὰ στίχον καὶ κατὰ ζυγὸν τεταγμένων, καὶ τὰς ἐπελάσεις τε καὶ ἀπελάσεις εὐμαρεστέρας παρέχεται, καὶ μόνον τούτων πάντες οἱ ἡγεμόνες ἀθρόοι ἐμπίπτουσι τοῖς πολεμίοις.
- 16 11 ἄρισται δὲ εἰσιν αἱ διπλασίονα τὸν ἀριθμὸν ἐν τῷ μήκει ἢ περ ἐν τῷ βάθει ἔχουσαι· οἷον εἰ ἐπὶ δέκα κατὰ μέτωπον τεταγμένοι εἶεν καὶ ἐπὶ πέντε εἰς τὸ βάθος, ἡ ἐπὶ εἴκοσι μὲν κατὰ μέτωπον, ἐπὶ δέκα δ' ἐς βάθος.
- 16 12 αἱ γὰρ τοιαῦται τάξεις τῷ μὲν ἀριθμῷ ἑτερομήκεις εἰσὶ, τῷ δὲ σχήματι ἐς τετράγωνον καθίστανται. τὸ γὰρ τοῦ ἵππου μῆκος ἀπὸ κεφαλῆς ἐπ' οὐρὰν ἐκπύλησι τοῦ τετραγώνου ὅ τι περ ἐς βάθος τῷ ἀριθμῷ ἐνδέον· ὥστε ἤδη τινὲς καὶ τριπλασίονα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν τῷ μήκει ταττομένων ἐποίησαν πρὸς τὸ βάθος, οὕτως οἰόμενοι ἐς ἀκριβὲς τετράγωνον καταστήσειν τὸ σχῆμα, ὥς τριπλάσιον τὸ μῆκος τοῦ ἵππου ὑπὲρ τὸ πλάτος τοῦ ἀνθρώπου τὸ κατὰ τοὺς ὤμους ἐπέχον, ὥστε ἐννέα κατὰ μῆκος ἐν τῷ μετώπῳ τάττοντες τρεῖς ἐν τῷ βάθει ἐπέταττον. ^[10]
- 16 13 ἐπεὶ οὐδ' ἐκεῖνο χρὴ ἀγνοεῖν, ὅτι οἱ ἐς βάθος ἐπιτεταγμένοι ἱππεῖς οὐ τὴν ἴσην ὠφέλειαν παρέχουσιν, ἢ περ τὸ ἐπὶ τῶν πεζῶν βάθος· οὔτε γὰρ ἐπωθοῦσι τοὺς πρὸ σφῶν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἐπερείδειν ἵππον ἵππῳ, καθάπερ ἐκεῖ κατὰ τοὺς ὤμους καὶ τὰς πλευρὰς αἱ ἐνερεΐσεις γίνονται τῶν πεζῶν, οὔτε συνεχεῖς γιγνόμενοι τοῖς πρὸ σφῶν τεταγμένοις ἔν τι βάρος τοῦ παντὸς πλήθους ἀποτελοῦσιν, ἀλλ' εἰ ξυνερεΐδοιεν καὶ πυκνοῖντο, ἐκταράσσουσι μᾶλλον τοὺς ἵππους. ^[5]
- 17 1 ὁ δὲ ρόμβος ὧδε ἔχει. ὁ μὲν εἰλάρχης πρῶτος τάττεται, οἱ δ' ἐφ' ἑκάτερα αὐτοῦ ἱππῆς οὐκ ἐξ ἴσου αὐτῷ στοιχοῦσιν, ἀλλὰ ἐς τοσόνδε ὑποβεβηκότες ὥς τὰς κεφαλὰς <τῶν ἵππων> κατὰ τοὺς ὤμους μάλιστα τοῦ ἵππου τετάχθαι, ὅτῳ ὁ εἰλάρχης ἐποχεῖται.
- 17 2 καὶ οὕτω τοὺς ἐφεξῆς στίχους πλατύνοντες ἔστε ἐπὶ τὸ ἥμισυ τοῦ παντός, ἐνθένδε αὖ κατὰ ταῦτα ἐς στενὸν ξυνάγοντες τὸν ρόμβον ἐκπληροῦσι.
- 17 3 τὸ δὲ ἥμισυ τοῦ ρόμβου ἔμβολόν ἐστιν, ὥστ' ἐν ταύτῳ δεδήλωταί μοι καὶ τοῦ ἐμβόλου τὸ σχῆμα. ἑτερομήκης δ' ἐστὶν τάξις ἡ τὸ βάθος τοῦ μετώπου μεῖζον ἔχουσα ἢ τοῦ βάθους τὸ μέτωπον, ἢ περ ἀμείνων τῆς προτέρας εἰς τοὺς ἀγῶνας, εἰ μὴ που ἐκπεσεῖν διὰ πολεμίας τάξεως ἐθέλοιμεν—τότε γὰρ ἡ βαθυτάτη τε καὶ κατὰ μέτωπον στενοτάτη τάξις αὕτη ἂν εἴη ὠφελιμωτάτη—, ἢ εἴ ποτε ἀποκρύψαι δέοι τῶν ἱππέων τὸ πλήθος, ὥς προκαλέσασθαι τοὺς πολεμίους ἐς θάρσος ἀξύμφορον. ^[5]
- 17 5 ἡ δ' ἐφ' ἑνᾷ ἐπὶ μετώπου ἀβαθὴς τάξις ἐς λεηλασίας ἀνυπόπτους ἐπιτήδειος, ἢ <εἴ> που καταπατήσαί τι ἢ ἀφανίσαι ἐθέλοιμεν· ἐς δὲ τοὺς ἀγῶνας τὸ πολὺ ἀξύμφορος, εἰ τοίνυν <ὁ> ἀριθμὸς εἴη τῶν ἱππέων ἐς ὅσον ὑπεθέμεθα ἀποδέων τῶν τε ὀπλιτῶν καὶ τοῦ τῶν ψιλῶν πλήθους, εἴη ἂν ἐς τετρακισχιλίους καὶ ἑξ καὶ ἐνενήκοντα ἱππέας.
- 18 2 εἴλην δ' ἐκάστην ἐποιοῦν ἐκ τοσοῦδε ἀριθμοῦ ἐξήκοντα καὶ τεσσάρων ἱππέων, καὶ εἰλάρχας τοὺς ἐφ' ἐκάστη εἴλῃ τεταγμένους. αἱ δὲ δύο εἴλαι ἐπειλαρχία αὐτοῖς ὠνομάζετο, καὶ ἦν ὀκτῶ καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἱππέων· αἱ δὲ δύο ἐπειλαρχίαι ταραντιναρχία, ἑξ καὶ πεντήκοντα ἱππέων ἐπὶ τοῖς διακοσίοις· αἱ δὲ δύο ταραντιναρχίαι ἱππαρχία, δώδεκα καὶ πεντακοσίων ἱππέων, ἦντινα Ῥωμαῖοι εἴλην καλοῦσιν· αἱ δὲ δύο ἱππαρχίαι ἐφιππαρχία, τεσσάρων καὶ εἴκοσι ἀνδρῶν καὶ χιλίων· τέλος δὲ αἱ δύο ἐφιππαρχίαι, ὀκτῶ καὶ τεσσαράκοντα καὶ δισχιλίων· τὰ δὲ δύο τέλη ἐπίταγμα ἤδη ὠνόμαζον, ἑξ καὶ ἐνενήκοντα καὶ τετρακισχιλίων. ^[5]

- 19 1 τὸ δὲ τῶν ἀρμάτων καὶ ἐλεφάντων τάς τε τάξεις καὶ τὰ ὀνόματα τῶν τάξεων καὶ τὰς ἡγεμονίας καὶ τὰ τούτων αὖ ὀνόματα ἐπεξιέναι ματαίου πόνου εἶναί μοι ἔδοξεν, ὅτι ἐκλελειμμένα ἐκ παλαιοῦ ἤδη λέξειν ἔμελλον.
- 19 2 Ῥωμαῖοι μὲν γὰρ οὐδὲ ἐπήσκησάν ποτε τὴν ἀπὸ τῶν ἀρμάτων μάχην, οἱ βάρβαροι δὲ οἱ μὲν Εὐρωπαῖοι οὐδὲ αὐτοὶ διεχρήσαντο ἄρμασιν, πλὴν γε δὴ οἱ ἐν ταῖς νήσοις ταῖς Βρεττανικαῖς καλουμέναις <τῆς> ἔξω τῆς μεγάλης θαλάσσης.
- 19 3 οὗτοι γὰρ συνωρίσιν τὸ πολὺ ἐχρῶντο ἵππων καὶ σμικρῶν καὶ πονηρῶν, οἱ δίφροι δὲ αὐτοῖς ἐπιτήδειοί εἰσιν ἐς τὸ ἐλαύνεσθαι κατὰ χωρίων παντοίων καὶ τὰ ἱπάρια ἐς τὸ ταλαιπωρεῖσθαι. τῶν δὲ Ἀσιανῶν πάλαι μὲν Πέρσαι ἐπήσκησαν τὴν τῶν δρεπανηφόρων τε ἀρμάτων καὶ καταφράκτων ἵππων διφρεῖαν, ἀπὸ Κύρου ἀρξάμενοι, ἔτι δὲ πρὸ τούτων οἱ σὺν Ἀγαμέμνονι Ἑλληνες καὶ οἱ σὺν Πριάμῳ Τρῶες τὴν τῶν ἀφράκτων.
- 19 5 καὶ Κυρηναῖοι δ' ἐπὶ πολὺ ἀπὸ ἀρμάτων ἐμάχοντο.
- 19 6 ἀλλὰ ζύμπαντα ταῦτα τὰ ἀσκήματα ἐκλείπεται, καὶ ἡ τῶν ἐλεφάντων δὲ χρεῖα ἐς τοὺς πολέμους ὅτι μὴ παρ' Ἰνδοῖς τυχὸν ἢ τοῖς ἄνω Αἰθίοψιν καὶ αὕτη ἐκλείπεται. νυνὶ δὲ τὰ ὀνόματα ἐπέξιμεν τῶν κινήσεων κατ' ἰδέαν ἄλλου καὶ ἄλλου στρατοπέδου, καὶ τὸν νοῦν ἐκάστου τοῦ ὀνόματος.
- 20 2 καλεῖται δὲ τὸ μὲν τι κλίσις, καὶ ταύτης ἰδέαι διτταί, ἡ μὲν ἐπὶ δόρυ, ἡ δ' ἐπ' ἀσπίδα· τὸ δὲ μεταβολή, τὸ δὲ τι ἐπιστροφὴ, καὶ ἀναστροφὴ ἄλλο. καὶ περισπασμὸς δὲ τι ὠνομάζετο, καὶ ἐκπερισπασμὸς ἄλλο, καὶ στοιχεῖν καὶ ζυγεῖν, καὶ ἐς ὀρθὸν ἀποδοῦναι <καὶ ἐξελίσσειν> καὶ διπλασιάζει ν. ^[5]
- 20 3 λέγεται δὲ τις καὶ ἐπαγωγὴ ἢ, καὶ δεξιὰ [καὶ] παραγωγὴ καὶ ἄλλη εὐώνυμος παραγωγὴ ἢ, καὶ πλαγία δὲ φάλαγξ ἐστὶ τις, καὶ ὀρθία φάλαγξ ἄλλη, καὶ λοξὴ φάλαγξ, καὶ παρεμβολὴ ἢ, ἔτι μὴν πρόσταξις <καὶ ἔνταξις> καὶ ὑπόταξις. κλίσις μὲν δὴ ἐστὶν ἢ κατ' ἄνδρα κίνησις, καὶ τῆς κλίσεως ἐπὶ δόρυ μὲν καλεῖται ἢ ἐπὶ <τὰ> δεξιὰ, ἵνα περ τὸ δόρυ ἐστὶ τῷ ὀπλίτῃ, ἐπ' ἀσπίδα δὲ ἢ ἐπὶ τὰ λαϊά, ἵνα φέρει τὴν ἀσπίδα. ^[5]
- 21 2 καὶ εἰ μὲν ἀπλῇ <ἢ> κλίσις, ἐς τὰ πλάγια μόνον παράγει τὴν τάξιν· εἰ δὲ διπλῇ γένοιτο, ἀποστρέφει τὴν ὄψιν ἐς τὸ κατόπιν τοῦ ὀπλίτου· τουτὶ δὲ ἤδη [ἢ] μεταβολὴ καλεῖται.
- 21 3 ἐπιστροφὴ δὲ ἐστὶν, ἐπειδὴν τὸ πᾶν σύνταγμα πυκνώσαντες κατὰ παραστάτην καὶ ἐπιστάτην καθάπερ ἑνὸς ἀνδρὸς σῶμα ἐπὶ δόρυ ἢ ἐπ' ἀσπίδα ἐγκλίνωμεν, καθάπερ ἐπὶ κέντρῳ τῷ <πρώτῳ> λοχαγῷ παντὸς τοῦ τάγματος περιελιχθέντος, καὶ μεταλαβόντος τόπον μὲν τὸν ἔμπροσθεν, ἐπιφάνειαν δὲ τὴν ἐκ δεξιῶν <ἢ εὐωνύμων>, διαμενόντων ἐκάστῳ τῶν τε ἐπιστατῶν καὶ παραστατῶν. ^[5]
- 21 4 ἀναστροφὴ δὲ ἐστὶν ἢ ἀποκατάστασις τῆς ἐπιστροφῆς ἐς τὴν προτέραν χώραν. περισπασμὸς δὲ καλεῖται ἢ ἐκ δυοῖν ἐπιστροφῶν τοῦ τάγματος κίνησις, ὡς μεταλαβεῖν τὸν ὀπίσω τόπον· ἐκπερισπασμὸς δὲ ἢ ἐκ τριῶν ἐπιστροφῶν συνεχῶν τοῦ παντὸς κίνησις, ὥστε μεταλαμβάνειν, εἰ μὲν ἐπὶ δόρυ γίγνοιτο, τὴν ἐξ ἀριστερῶν ἐπιφάνειαν, εἰ δὲ ἐπ' ἀσπίδα, τὴν ἐκ δεξιῶν.
- 22 1 στοιχεῖν δὲ λέγεται τὸ ἐπὶ εὐθείας εἶναι τῷ λοχαγῷ καὶ τῷ οὐραγῷ, σφύζοντα τὰ ἴδια διαστήματα· ζυγεῖν δὲ τὸ ἐπ' εὐθείας εἶναι κατὰ μῆκος ἕκαστον τῶν ἐν τῷ λόχῳ τῷ ζυγοῦντι.
- 22 2 συζυγοῦσι δὲ τῷ μὲν λοχαγῷ οἱ λοχαγοὶ πάντες, τῷ δὲ τούτου ἐπιστάτῃ οἱ τῶν ἄλλων λοχαγῶν ἐπιστάται, καὶ ἐφεξῆς ὡσαύτως.
- 22 3 καὶ μὴν ἐς ὀρθὸν ἀποδοῦναι λέγεται τὸ εἰς τὴν καθεστῶσαν ἐξ ἀρχῆς ἐπιφάνειαν ἀποκαταστῆσαι τοὺς ὀπλίτας τὴν ὄψιν, οἷον εἴ τις ἐπὶ τοὺς πολεμίους τετραμμένος κελευσθεῖν ἐπὶ δόρυ κλίνει, ἔπειτα αὖ παραγγελθεῖν αὐτῷ ἐς ὀρθὸν ἀποκαταστῆσαι, δεήσει πάλιν αὐτὸν

ἐπὶ τοὺς πολεμίους τετράφθαι. ἐξελιγμῶν δὲ διτταὶ ἰδέαι, ἥ μὲν κατὰ λόχους, ἥ δὲ κατὰ ζυγὰ.
[5]

- 23 1 τούτων δὲ αὖ ἑκατέρα τριχῇ νενέμηται. ὃ μὲν γάρ τις ἐξελιγμὸς Μακεδῶν, ὃ δὲ Λάκων, ὃ δὲ
Κρητικὸς ὀνομάζεται· τὸν αὐτὸν δὲ τοῦτον καλούμενον εὐρίσκω καὶ Περσικὸν καὶ χόριο ν.
- 23 2 Μακεδῶν μὲν οὖν ἐστὶν ὁ μεταλαμβάνων τῆς φάλαγγος τὸν ἔμπροσθεν τόπον, ἀντὶ δὲ τῆς
κατὰ πρόσωπον ἐπιφανείας τὴν κατόπιν· Λάκων δὲ ὁ μεταλαμβάνων τῆς φάλαγγος τὸν ὀπίσω
τόπον, καὶ ὡσαύτως ἀντὶ τῆς ἔμπροσθεν ἐπιφανείας τὴν κατόπιν.
- 23 4 ὁ δὲ Κρητικὸς τε καὶ Περσικὸς ὀνομαζόμενος τὸν αὐτὸν μὲν ἐπέχειν ποιεῖ τόπον τῆς φάλαγγος
τὸ πᾶν σύνταγμα, τῶν δ' ἐν τῷ μέρει ὀπλιτῶν ἕκαστον ἀνθ' οὗ πρότερον ἐπεῖχεν τόπου ἕτερον
μεταλαμβάνειν, τὸν μὲν λοχαγὸν τὸν τοῦ οὐραγοῦ, τὸν δὲ οὐραγὸν τὸν τοῦ λοχαγοῦ, καὶ ἀντὶ
τῆς κατὰ πρόσωπον ἐπιφανείας τὴν κατόπιν. [5]
- 23 5 οἱ δὲ δὴ κατὰ ζυγὰ ἐξελιγμοὶ γίνονται ἐπειδὴν ἀπὸ τῶν ἀποτομῶν βουλευθῇ τις τὰ κέρατα
καθιστάναι, τὰς δὲ ἀποτομὰς ἐπὶ τῶν κεράτων, καὶ τὸ μέσον τῆς πάσης φάλαγγος ἀποτελέσαι
καρτερόν· ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ δεξιὰ ἐν τοῖς εὐωνύμοις καθίστησι, καὶ τὰ εὐώνυμα ἐν τοῖς
δεξιοῖς. [5]
- 23 6 εἰ δὲ μὴ παρέχοι κατὰ μείζονα μέρη τῆς φάλαγγος ἐξελιγμοὺς ποιήσασθαι, πελαζόντων ἤδη
τῶν πολεμίων, δέοι δὲ ἐξελίσχαι τὴν τάξιν, τότε δὴ κατὰ συντάγματα ἐξελίττουσι. καὶ ὁ μὲν
κατὰ στίχους ἐξελιγμὸς Μακεδῶν αὖ καλεῖται, ἐπειδὴν ὁ λοχαγὸς μὲν μεταβάλλεται, οἱ δὲ
ὀπίσω ἐκ δόρατος παραπορευόμενοι ἐφεξῆς ἀλλήλων ἰστώνται.
- 24 2 Λάκων δ' ἐξελιγμὸς ὀνομάζεται, ἐπειδὴν ὁ λοχαγὸς μεταβαλλόμενος ἐκ δόρατος ὅλον τὸν
λόχον μεταλλάξῃ ἐς ἄλλον ἴσον τῷ πρόσθεν τόπον, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπόμενοι ἐφεξῆς αὐτῷ
τάττωνται· <ἦ> ὁπόταν ὁ μὲν οὐραγὸς μεταβάλλεται, ὁ δὲ ὀπίσω αὐτοῦ τεταγμένος ἐκ
δόρατος τοῦ οὐραγοῦ παραπορευόμενος ἔμπροσθεν αὐτοῦ τάττεται, καὶ οἱ λοιποὶ ὡσαύτως
ἄλλος πρὸς ἄλλου ἐπιταχθεὶς τὸν λοχαγὸν αὖ πρωτοστάτην ποιήσονται. χόριος δ' ἐξελιγμὸς
γίνεται, ἐπειδὴν ὁ λοχαγὸς μεταβαλλόμενος ἐπὶ δόρυ προΐη ἐπὶ τοῦ λόχου, ἔστ' ἂν κατάσχῃ
τὸν τοῦ οὐραγοῦ τόπον, ὁ δὲ οὐραγὸς τὸν τοῦ λοχαγοῦ. [5]
- 24 4 οὗτοι μὲν οὖν κατὰ λόχους γίνονται· ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ κατὰ ζυγὰ συντελούμενοι, οὐ χαλεποὶ
γνωσθῆναι. διπλασιασμῶν δὲ διττὰ γένη τυγχάνει ὄντα, ἥτοι κατὰ ζυγὰ ἢ κατὰ βάθος.
- 25 1 καὶ τούτων ἕκαστον ἢ τῷ ἀριθμῷ διπλασιάζεται ἢ τῷ τόπῳ.
- 25 2 ἀριθμῷ μὲν, εἰ ἀντὶ χιλίων εἴκοσι τεσσάρων τὸ μῆκος δισχιλίων τεσσαράκοντα ὀκτῶ
ποιήσαιμεν, τὸν τόπον τὸν αὐτὸν ἐπεχούσης τῆς πάσης φάλαγγος.
- 25 3 γίγνεται δὲ τοῦτο, παρεμβαλλόντων ἐς τὰ μεταξὺ τῶν ὀπλιτῶν τοὺς ἐν τῷ βάθει ἐπιστάτας. καὶ
οὕτω πυκνοῦται ἡμῖν τὸ μέτωπον τῆς φάλαγγος.
- 25 4 ἀποκαταστήσαι δὲ ἐπειδὴν βουλευθῶμεν, παραγγελοῦμεν ὧδε· ὁ ἐς τὸ μῆκος ἐντεταγμένος ,
ἐπάνιθι ἐς τάξιν ν.
- 25 5 εἰ δὲ καὶ τῷ τόπῳ διπλασιάσαι ἐθέλοιμεν τὸ μῆκος, ὥς ἀντὶ σταδίων πέντε ἐς δέκα ἐκτεῖναι τὴν
τάξιν, τοὺς ἐκ τοῦ βάθους παρεμβληθέντας ἐς τὸ κατὰ μῆκος μέσον τῶν ὀπλιτῶν διάστημα
<τοὺς μὲν ἡμίσεας> ἐπὶ τὰ δεξιὰ κελεύσομεν ἐξελίσσεσθαι, τοὺς δὲ λοιποὺς [καὶ] ἡμίσεας
αὐτῶν ἐπὶ τὰ εὐώνυμα, ἀπὸ τῶν πρὸς τοῖς κέρασι δευτέρων λόχων ἀρχόμενοι, καὶ οὕτω
διπλάσιον ἐφέξει χωρίον ἢ πᾶσα τάξις. [5]
- 25 6 ἀποκαταστήσαι δὲ ἐπειδὴν βουλευθῶμεν, <κελεύσομεν> αὖ ἐξελίσσειν τοὺς κατὰ <τὰ>
πέρατα τεταγμένους <ἐς οὓς> τινὰς πρότερον εἶχον τόπους.
- 25 7

οὐ πάνυ δὲ ὠφέλιμοι οἱ διπλασιασμοὶ ἐγγὺς ὄντων πολεμίων, ὅτι ταραχῆς τε τοῦ ἡμετέρου στρατεύματος δόξαν παρέξουσιν ἐκείνοις, καὶ αὐτὸ τὸ στράτευμα ἐν τῇ μετακινήσει ἀσθενέστερον ἅμα καὶ ἀτακτότερον καθιστᾷσιν.

25 8 ἀλλὰ τοὺς ψιλοὺς ἐπεκτείνειν ἄμεινον καὶ τοὺς ἱππέας, ὥς τὴν ἐκ τοῦ διπλασιασμοῦ ἔκπληξιν ἄνευ κινήσεως τῆς πεζικῆς φάλαγγος τοῖς πολεμίοις ἐμποιῆσαι.

25 9 γίνεται δὲ τὸ διπλασιάζειν ἀναγκαῖον, ἢ ὑπερφαλαγγῆσαι ἡμῶν θελησάντων ὑπὲρ τὸ τῶν πολεμίων κέρας, ἢ κωλύσαι ὑπερφαλαγγῆσαι ἐκείνους.

25 10 τὸ βάθος δὲ διπλασιάζεται, εἰ ὁ δεύτερος λόχος τῷ πρώτῳ ἐπιταχθεῖη, ὥστε τὸν τοῦ δευτέρου λόχου λοχαγὸν ἐπιστάτην τοῦ πρώτου λοχαγοῦ γενέσθαι, τὸν δ' ἐπιστάτην τὸν πρῶτον τοῦ μὲν ἐκείνου ἐπιστάτου ἐπιστάτην γενέσθαι· οὕτως γὰρ ὁ μὲν πρόσθεν πρῶτος ὢν τοῦ δευτέρου λόχου δευτέρός ἐστι τοῦ πρώτου λόχου, ὁ δὲ δεύτερος ἐν τῷ δευτέρῳ τέταρτος τοῦ πρώτου, καὶ ὡσαύτως ἐφεξῆς, ἔστ' ἂν ἅπας ὁ δεύτερος λόχος κατὰ τὸν πρῶτον ἐπ' εὐθείας ἐναλλάξ ἐνταχθῇ ἐς βάθος. ^[5]

25 11 οὕτω γάρ τοι καὶ ὁ τέταρτος λόχος τὸν τρίτον βαθυνεῖ, συνταχθεὶς αὐτῷ, καὶ ἀπλῶς οἱ ἄρτιοι εἰς τοὺς περιττοὺς ἐνταχθήσονται. οὐ χαλεπὸν δὲ γνῶναι, ὅπως καὶ αὐτοῦ τοῦ κατὰ βάθος χωρίου διπλασιασμὸς ἔσται, καὶ ἡ ἀπὸ τοῦδε ἀποκατάστασις.

26 1 καὶ μὴν πλαγία μὲν φάλαγξ ἐστὶν ἡ τὸ μῆκος τοῦ βάθους πολλαπλάσιον ἔχουσα, ὀρθία δέ, ὅταν ἐπὶ κέρως πορεύηται· οὕτω δὲ αὖ τὸ βάθος τοῦ μήκους πολλαπλάσιον παρέχεται.

26 2 ὅλως τε παράμηνες μὲν τάγμα ὀνομάζεται ὅ τι περ ἂν τὸ μῆκος ἔχη ἐπὶ πλεῖον τοῦ βάθους, ὀρθιον δὲ ὅ τι περ ἂν τὸ βάθος τοῦ μήκους.

26 3 λοξή δὲ ὀνομάζεται φάλαγξ ἡ τὸ μὲν ἕτερον κέρας, ὁπότερον ἂν ὁ στρατηγὸς βούληται, τοῖς πολεμίοις πελάζον ἔχουσα καὶ αὐτῷ μόνῳ ἀγωνιζομένη, τὸ ἕτερον δὲ δι' ὑποστολῆς σφύζουσα.

26 4 παρεμβολὴν δὲ ὀνομάζουσιν, ἐπειδὴν προτεταγμένων τινῶν κατὰ διαστήματα ἐκ τῶν ἐπιτεταγμένων ἐγκαθιστῶνται αὐτοῖς ἄλλοι ἐπ' εὐθείας, ὥς ἀναπληρῶσαι τὸ πρόσθεν ἀπολειπόμενον κενὸν τῆς φάλαγγος· πρόσταξιν δέ, ὅταν ἢ ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν τῆς τάξεως ἢ ἐκ θατέρου κατὰ τὸ κέρας αὐτὸ προστεθῇ τι στίφος τῇ πάσῃ φάλαγγι κατ' εὐθὺ τοῦ μετώπου τῆς τάξεως.

26 6 ἐνταξιν δὲ ὀνομάζουσιν, ἐπειδὴν τοὺς ψιλοὺς ἐς τὰ διαστήματα τῶν πεζῶν ἐντάξωσιν, ἄνδρα παρ' ἄνδρα ἰστάντες· ὑπόταξιν δέ, ἐπειδὴν τοὺς ψιλοὺς ὑπὸ τὰ πέρατα τῆς φάλαγγος ὑποτάξῃ τις ὡς ἐς ἐπικάμπιον.

27 1 χρή δὲ τὰ παραγγέλματα ἐθίζειν τὴν στρατιὰν ὀξέως δέχεσθαι, τὰ μὲν φωνῇ, τὰ δὲ ὁρατοῖς σημείοις, τὰ δὲ τῇ σάλπιγγι.

27 2 καὶ σαφέστερα μὲν τυγχάνει ὄντα τὰ λέξει δηλούμενα, ὅτι καὶ παντὸς τοῦ νοῦ ἡ δήλωσις οὕτω γίνεσθαι, οὐχὶ δὲ σύμβολόν τι αὐτοῦ μόνον ὀραῖται ἢ ἀκούεται. ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὰ τὰ ἐξείργοντά ἐστιν ἐν ταῖς μάχαις πρὸς τὰς διὰ φωνῆς δηλώσεις, ὁ κτύπος τε ὁ ἐκ τῶν ὅπλων καὶ αἱ παρακελεύσεις ἀλλήλοις καὶ οἰμωγαὶ τιτρωσκομένων καὶ παριππασία δυνάμεως ἵππικῆς [ψόφος τε τῶν ὅπλων] καὶ χρεμετισμὸς τῶν ἵππων καὶ <θόρυβος> σκευοφόρων παριόντων, προσεθιστέον τὴν στρατιὰν καὶ τοῖς ὁρατοῖς σημείοις. ^[5]

27 4 οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς ταῦτα ἤδη ἄπορα ἔστιν ἃ γίνεσθαι, οἷον ὁμίχλη ἢ κονιορτὸς πολὺς ἄνω αἰρόμενος ἢ ἥλιος κατὰ προσώπου ἀντιλάμπων ἢ νιφετὸς ξυνεχῆς ἢ ὕδωρ λάβρον ἐξ οὐρανοῦ ἢ τόποι σύνδενδροι ἢ γήλοφοι ἀνεστηκότες, ὥς μὴ πάσῃ τῇ φάλαγγι ὁρατὰ γίνεσθαι τὰ σημεῖα. ^[5]

27 5

ὁπότε μὲν δὴ γήλοφοι διακλείειεν τὴν ὄψιν, πλείω τὰ ὀρατὰ σημεῖα ποιητέον· πρὸς δὲ τὰ ἐκ τοῦ ἀέρος ἐμπόδια ἢ σάλπιγξ ἀγαθὸν [ὠφέλιμος]. ὑπὲρ δὲ τῶν πορειῶν, ὅσας ποιεῖται τὰ στρατόπεδα, ἐκεῖνο χρή ἐνθυμεῖσθαι, ὅτι ἢ μὲν τις ἐπαγωγή ἐν ταῖς πορείαις ἢ δὲ παραγωγή καλεῖται.

28 2 καὶ ἐπαγωγή μὲν ἐστίν, ἐπειδὴν τάγμα τάγματι ἐπ' εὐθὺ ἔπεται, οἷον ἡγουμένης τετραρχίας αἱ λοιπαὶ τετραρχίαι ταύτῃ ἐπιτεταγμέναι πορεύονται, ἢ αὖ ξεναγίας ἡγουμένης αἱ λοιπαὶ ξεναγίαι ἔπωνται, ἐνί τε λόγῳ, ἐπειδὴν τοῦ προηγουμένου τάγματος τοῖς οὐραγοῖς οἱ τοῦ ἐφεξῆς τάγματος ἡγεμόνες συνάπτωσιν. ^[5]

28 3 παραγωγή δ' ἐστίν, ἐπειδὴν ἡ φάλαγξ πᾶσα πορεύεται τοὺς ἡγεμόνας ἥτοι ἐκ τῶν εὐωνύμων ἢ ἐκ τῶν δεξιῶν ποιησαμένη. καὶ μὲν ἐκ τῶν εὐωνύμων ποιήσεται, εὐώνυμος παραγωγή καλεῖται, ἂν δὲ ἐκ τῶν δεξιῶν, δεξιή.

28 4 ὅπως δ' ἂν ἡ πορεία γίγνηται, εἴτε κατ' ἐπαγωγὴν εἴτ' ἐν παραγωγῇ, ἥτοι ἐν μονοπλεύρῳ τῷ τάγματι ἢ στρατιᾷ βαδιεῖται, ἢ ἐν διπλεύρῳ ἢ ἐν τριπλεύρῳ ἢ ἐν τετραπλεύρῳ· μονοπλεύρῳ μὲν, ἐπειδὴν ἕνα τόπον ὑποπτον ἔχη ὁ στρατηγός· διπλεύρῳ δέ, ἐπειδὴν δύο· τριπλεύρῳ δέ, ἐπειδὴν τρεῖς· τετραπλεύρῳ δέ, ἐπειδὴν πάντοθεν οἱ πολέμιοι ἐπιστήσεσθαι πιθανοὶ δοκῶσι.

28 6 καὶ μὴν ποτὲ μὲν μονοφαλαγγία ἡ πορεία γίγνεται, ποτὲ δὲ διφαλαγγία, καὶ οὕτως τριφαλαγγία τε καὶ τετραφαλαγγία. καὶ ταῦτα οὐ χαλεπὸν ξυμβάλλειν ἀπὸ τῶν πρόσθεν τάξεων. ἔτι δὲ ἀμφίστομος μὲν φάλαγξ καλεῖται ἡ τοὺς ἡμίσεας τῶν ἐν τοῖς λόχοις ἀνδρῶν ἀπεστραμμένους ἀπὸ σφῶν ἔχουσα, ὡς ἀντινώτους εἶναι· διφαλαγγία δὲ ἀμφίστομος, ἥτις ἐν τῇ πορείᾳ τοὺς ἡγεμόνας <ἔχει> ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν ἐν παραγωγαῖς τεταγμένους, τοὺς μὲν ἐν δεξιᾷ τοὺς δὲ ἐν εὐωνύμῳ, <τοὺς δὲ οὐραγοὺς ἔσω τεταγμένους ἀντίστομος δὲ διφαλαγγία, ἢ τοὺς μὲν ἡγεμόνας ἔχει μέσους τεταγμένους,> τοὺς δὲ οὐραγοὺς ἔξω ἐστραμμένους ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν ἐν παραγωγαῖς. ^[5]

29 3 ἑτερόστομος δὲ φάλαγξ ἐστίν ἡ τὸ μὲν ἡγούμενον ἥμισυ ἐν τῇ πορείᾳ ἔχουσα ἐν εὐωνύμῳ παραγωγῇ, τοῦτ' ἔστι τοὺς ἡγεμόνας ἐξ εὐωνύμου, τοῦ δὲ λοιποῦ ἡμίσεος τῆς φάλαγγος τοὺς ἡγεμόνας ἐν δεξιᾷ παραγωγῇ.

29 4 ὁμοιόστομος δ' ἐν πορείᾳ διφαλαγγία ἐστίν, ἥτις τοὺς ἡγεμόνας ἐκατέρας τῆς φάλαγγος ἐκ τῶν αὐτῶν μερῶν ἔχει τεταγμένους, ἢ ἐκ δεξιῶν ἢ ἐκ τῶν εὐωνύμων ἐκατέρας τῆς φάλαγγος.

29 5 ὅταν δὲ ἡ ἀμφίστομος διφαλαγγία τὰ μὲν ἡγούμενα πέρατα ἀλλήλοις συνάψῃ, τὰ δὲ ἐπόμενα διαστήσῃ, τὸ τοιοῦτον ἔμβολον καλεῖται.

29 6 ἐπὰν δὲ ἀντίστομος διφαλαγγία τὰ μὲν ἐπόμενα πέρατα συνάψῃ, τὰ δὲ ἡγούμενα διαστήσῃ, τὸ τοιόνδε κοιλέμβολον καλεῖται.

29 7 πλαίσιον δὲ ὀνομάζεται ὁπότεν πρὸς πάσας τὰς πλευρὰς παρατάξῃται τις ἐν ἑτερομήκει σχήματι· πλινθίων δέ, ὅταν ἐν τετραγώνῳ σχήματι ταὐτὸ τοῦτο πράξῃ, ὅπερ Ξενοφῶν ὁ τοῦ Γρύλλου πλαίσιον ἰσόπλευρον καλεῖ.

29 8 [δ] καὶ ὑπερφαλάγγησιν μὲν ὀνομάζουσι τὴν καθ' ἐκάτερον τὸ πέρας τῆς φάλαγγος ὑπεροχὴν ὑπὲρ τοὺς πολεμίους, ὑπερκέρασιν δὲ τὴν καθ' ἑν ὁπότερον οὖν κέρας.

29 9 καὶ τῇ μὲν ὑπερφαλαγγήσει ἢ ὑπερκέρασις ἐπόμενόν ἐστίν, ἀνάπαλιν δὲ οὐ.

29 10 οὕτω τοι κέρατι μὲν ὁποτέρῳ οὖν ὑπέρῃκειν καὶ ἐλάττονας κατὰ πλῆθος δυνατόν, καὶ ἐν ἴσῳ βάθει φυλάττοντας τὴν πᾶσαν τάξιν· ὑπερφαλαγγῆσαι δὲ ἐν ἴσῳ τῷ πλήθει ἢ καὶ μείονι, μὴ ἐπὶ λεπτόν ἐπεκτείναντα, οὐχ οἷόν τε. αἱ δὲ τῶν σκευοφόρων ἀγωγαὶ ζὺν ἡγεμόνι γιγνέσθωσαν.

[5]

30 1

τρόποι δὲ αὐτῶν πέντε· ἢ γὰρ ἡγεῖσθαι αὐτὰ χρητῆς στρατιᾶς σὺν οἰκείᾳ φυλακῇ, ἢ ἔπεσθαι, ἢ ἐκ πλαγίου ἰέναι—καὶ τοῦτο διττόν· ἢ γὰρ ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ ἀριστερῶν—, ἢ ἐντὸς τῶν ὅπλων ἄγεσθαι. πρὸ μὲν δὴ τῆς φάλαγγος χρητῆς ἄγειν τὰ σκευοφόρα, ἐπειδὴν ἐκ πολέμιας ἀπάγης· ἐπόμενα δὲ τῇ φάλαγγι, ἐπειδὴν εἰς πολέμιαν ἐμβάλλης· παράγειν δὲ ὅποτερὰ οὖν, ἐπειδὴν τὰ πλάγια φοβώμεθα· ἐντὸς δὲ τῆς φάλαγγος, ἐὰν τὰ πανταχόθεν ὑποπταῖ. ^[5]

31 1 τὰ δὲ παραγγέλματα χρητῆς συντομώτατά τε ὡς οἶόν τε καὶ σαφέστατα ποιεῖσθαι. ἔσται δὲ τοῦτο, εἰ ὅσα ἀμφιβόλως δέξασθαι δυνατοὶ εἶεν οἱ στρατιῶται, ταῦτα φυλαττοίμεθα.

31 2 αὐτίκα εἰ κλῖνον λέγοις [ἐν] ᾧ προστιθείης τὸ ἐπὶ δόρυ ἢ ἐπ' ἀσπίδα, οἱ ὀξέως κατακοῦειν εἰθισμένοι τῶν παραγγελμάτων ἄλλοι ἄλλο δεξάμενοι ἔπραξαν. οὐκ οὖν ὥδε χρητῆς λέγειν κλῖνον ἐπὶ δόρυ ἢ κλῖνον ἐπ' ἀσπίδα, ἀλλ' ἀναστρέψαντα ἐπὶ δόρυ κλῖνον ἢ ἐπ' ἀσπίδα κλῖνο· οὕτω γὰρ ξύμπαντες τὸ αὐτὸ ἀκούσονται τε καὶ δράσουσιν. ^[5]

31 3 οὐκ οὖν οὐδὲ μεταβαλοῦ ἢ ἐξέλιξον χρητῆς παραγγέλλειν· ταῦτα γὰρ τοῦ γένους τὴν πρᾶξιν δηλοῦντα ἐπὶ διάφορα ἔργα ἄξει τοὺς ἀκούοντας. ἀλλὰ τὰ εἶδη γὰρ προτακτέον πρὸ τῶν γενῶν, οἷον ἐπὶ δόρυ μεταβαλοῦ ἢ ἐπ' ἀσπίδα.

31 4 καὶ αὖ ὥδε ἐροῦμεν τὸν Λάκωνα ἐξέλιξε, ἢ τὸν χόριον, ἢ <τὸν> Μακεδόν· αἰ δὲ μὴ προσθεῖς ὄντινα, αὐτὸ μόνον ἐξέλιξε φαίης, ἄλλοι ἐπ' ἄλλον ἐξελιγμὸν ἥξουσιν.

31 5 οὐδὲν δὲ ὡσαύτως ἀγαθὸν ἔν τε πορείαις καὶ ἐν μάχαις ὡς σιγὴ τοῦ παντὸς στρατεύματος. καὶ τοῦτο γε καὶ Ὅμηρος ἐν τῇ ποιήσει ἐδήλωσεν· περὶ μὲν γὰρ τῶν ἡγεμόνων τῶν Ἑλλήνων φησὶν ὅτι 'κέλευε δὲ οἷσιν ἕκαστος ἡγεμόνων', περὶ δὲ τῆς στρατιᾶς ὅτι 'οἱ δ' ἄλλοι ἀκὴν ἴσαν (οὐδέ κε φαίης τόσσον λαὸν ἔπεσθαι ἔχοντ' ἐν στήθεσιν αὐδὴν) σιγῇ δειδιότες σημάντορας.' τῶν δὲ δὴ βαρβάρων τὴν ἀταξίαν δηλῶσαι θελήσας, κλαγγῇ καὶ ἐνοπῇ φησὶν ἰέναι τοὺς Τρῶας ἴσα καὶ ὄρνιθας. ^[10]

31 6 καὶ αὖ ἐν ἄλλοις ἔπει 'τῶν δ' ὥστ' ὀρνίθων πετεηνῶν' φησὶν 'ἔθνεα πολλά, χηνῶν ἢ γεράνων ἢ κύκνων δουλιχοδείρων'. καὶ ἐπεξελθὼν τῶν ὀρνίθων τὸν θόρυβον 'ὡς Τρώων ἀλαλητός' φησὶν 'ἀνὰ στρατὸν εὐρύν ὀρώρει· οὐ γὰρ πάντων ἦεν ὁμὸς θρόος οὐδ' ἴα γῆρυς.' ὑπὲρ δὲ τῶν Ἑλλήνων 'οἱ δ' ἄρ' ἴσαν σιγῇ' φησὶν 'μένεα πνεύοντες Ἀχαιοί, ἐν θυμῷ μεμαῶτες ἀλεξέμεν ἀλλήλοισιν.' οὕτω γὰρ οἱ μὲν ἡγεμόνες ὀξέως παραγγελοῦσιν αὐτά, ἡ δὲ στρατιὰ ὀξέως δέξεται τὰ ἐνδιδόμενα. τὰ παραγγέλματα δὲ ἔστω τοιάδε. ^[10]

32 1 ἄγε εἰς τὰ ὅπλα. <ὁ> ὀπλοφόρος <μὴ> ἀπίτω ἀπὸ τῆς φάλαγγος· σίγα καὶ πρόσεχε τῷ παραγγελλομένῳ. ἄνω τὰ δόρατα· κάθες τὰ δόρατα· ὁ οὐραγὸς τὸν λόχον ἀπευθυνέτω· τήρει τὰ διαστήματα· ἐπὶ δόρυ κλῖνο· ἐπ' ἀσπίδα κλῖνο· πρόαγε· ἐχέτω οὕτω· ἐς ὀρθὸν ἀπόδο· τὸ βάθος διπλασίαζε, ἀποκατάστησον· τὸν Λάκωνα ἐξέλτε, ἀποκατάστησον· ἐπὶ δόρυ ἐκπερίσπε, ἀποκατάστησον· τάδε μὲν, ὥσπερ ἐν τέχνῃ, δι' ὀλίγων ἐδήλωσα ἱκανὰ ὑπὲρ γε τῶν πάλαι Ἑλληνικῶν καὶ τῶν Μακεδονικῶν τάξεων, ὅστις μὴδὲ τούτων ἀπείρως ἐθέλοι ἔχειν· ἐγὼ δὲ τὰ ἱππικὰ γυμνάσια, ὅσα Ῥωμαῖοι ἱππῆς γυμνάζονται, ἐν τῷ παρόντι ἐπεξελθὼν, ὅτι τὰ πεζικὰ ἔφθην δηλῶσαι ἐν τῇ συγγραφῇ ἦντινα ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως συνέγραψα, τόδε μοι ἔσται τέλος τοῦ λόγου τοῦ τακτικοῦ. ^[5]

33 1 καίτοι οὐκ ἀγνοῶ χαλεπὴν ἐσομένην τὴν δῆλωσιν τῶν ὀνομάτων ἐκάστων, ὅτι οὐδὲ αὐτοῖς Ῥωμαίοις τὰ πολλὰ τῆς πατρῴου φωνῆς ἔχεται, ἀλλὰ ἔστιν ἅ τῆς Ἰβήρων ἢ Κελτῶν, ἐπεὶ τὰ πράγματα αὐτὰ Κελτικὰ ὄντα προσέλαβον, εὐδοκιμήσαντος αὐτοῖς ἐν ταῖς μάχαις τοῦ Κελτῶν ἱππικοῦ. ^[5]

33 2 εἰ γὰρ τοι ἐπ' ἄλλῳ τῷ, καὶ ἐπὶ τῷδε ἄξιοι ἐπαινέσθαι Ῥωμαῖοι, ὅτι οὐ τὰ οἰκεία καὶ πάτρια οὕτως τι ἠγάπησαν, ὡς τὰ πανταχόθεν καλὰ ἐπιλεξάμενοι οἰκεία σφίσιν ἐποίησαντο.

33 3

οὕτω τοι εὖροις ἂν καὶ ὀπλίσεις τινὰς παρ' ἄλλων λαβόντας—καὶ ἤδη Ῥωμαϊκαὶ ὀνομάζονται, ὅτι κράτιστα Ῥωμαῖοι αὐταῖς ἐχρήσαντο—, καὶ γυμνάσια στρατιωτικὰ παρ' ἄλλων, καὶ θρόνους <τοῦς> τῶν ἀρχόντων καὶ ἐσθῆτα τὴν περιπόφυρον.

33 4 οἱ δὲ καὶ θεοὺς αὐτοὺς ἄλλους παρ' ἄλλων λαβόντες ὡς οἰκείους σέβουσιν. τὰ γοῦν ἐπ' αὐτοῖς δρώμενα εἰς τοῦτο ἔτι τὰ μὲν Ἀχαιῶν νόμῳ δρᾶσθαι λέγεται, τὰ δὲ κοινῶς Ἑλλήνων. δρᾶται δὲ ἔστιν ἃ καὶ Φρυγία· καὶ γὰρ ἡ Ῥέα αὐτοῖς ἡ Φρυγία τιμᾶται ἐκ Πεσσινοῦντος ἐλθοῦσα, καὶ τὸ πένθος τὸ ἀμφὶ τῷ Ἄττη Φρύγιον <ὄν> ἐν Ῥώμῃ πενθεῖται, καὶ τὸ λουτρὸν δ' ἡ Ῥέα, ἐφ' οὗ τοῦ πένθους λήγει, τῶν Φρυγῶν νόμῳ λοῦται. ^[5]

33 5 καὶ μὴν τῶν νόμων, οὓς ἐν ταῖς δώδεκα δέλτοις τὰ πρῶτα ἐγράψαντο, τοὺς πολλοὺς εὖροις ἂν παρ' Ἀθηναίων λαβόντας.

33 6 καὶ ταῦτα πολὺ ἂν ἔργον εἴη ἐπεξίεναι, ὅπως τε ἕκαστα ἔχουσι καὶ παρὰ τίνων προσποιηθέντα· ἐμοὶ δὲ ὑπὲρ τῶν γυμνασίων τῶν ἱππικῶν ὥρα ἤδη λέγειν. τὸ μὲν χωρίον, ἵνα περ τὰ γυμνάσια αὐτοῖς τελεῖται, οὐχ ὁμαλὸν ἐπιλέγονται μόνον, ἀλλ' ἐς τοσόνδε προσεξεργάζονται, ὡς σκάπτειν τε τὸ μέσον αὐτοῦ ἐς βάθος σύμμετρον καὶ τὰς βώλους συγκόπτειν ἐς λεπτότητα τε καὶ μαλακότητα, ἀποτεμνόμενοι τοῦ παντὸς πεδίου τὸ πρὸ τοῦ βήματος ἐς πλαισίου ἰσοπλεύρου σχῆμα. ^[5]

34 2 αὐτοὶ δὲ ὠπλισμένοι παριᾶσι κράνεσι μὲν σιδηροῖς ἢ χαλκοῖς κεχρυσωμένοις, ὅσοι κατ' ἀξίωσιν αὐτῶν διαπρεπεῖς ἢ καθ' ἱππικὴν διαφέροντες, ὡς καὶ αὐτῷ τούτῳ ἐπάγειν ἐπὶ σφᾶς τῶν θεωμένων τὰς ὀψεις.

34 3 τὰ κράνη δὲ ταῦτα οὐ καθάπερ τὰ εἰς μάχην πεποιημένα πρὸ τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν παρειῶν προβέβληται μόνον, ἀλλὰ ἴσα πάντη τοῖς προσώποις ποιεῖται τῶν ἱππέων, ἀνεφγότα κατὰ τοὺς ὀφθαλμούς, ὅσον μὴ ἐπίπροσθεν τοῦ ὁρᾶν γιγνόμενα σκέπην ὁμῶς παρέχειν τῇ ὄψει. ^[5]

34 4 χαῖται δὲ ἀπήρτηνται αὐτῶν ξανθαί, οὐκ ἐπὶ χρεῖα μᾶλλον τι ἢ ἐς κάλλος τοῦ ἔργου· καὶ αὗται ἐν ταῖς ἐπελάσεσιν τῶν ἵππων, εἰ καὶ ὀλίγη πνοὴ τύχοι, καὶ ὑπὸ τῆς ὀλίγης ἡδίου φαίνονται ἀπαιωρούμεναι.

34 5 καὶ θυρεοὺς δὲ φέρουσιν, οὐχ οὕσπερ εἰς τὰς μάχας, ἀλλὰ τῷ βάρει κουφοτέρους, ἅτε ἐπ' ὀξύτητι καὶ κάλλει τὰς μελέτας ποιοῦμενοι, καὶ ἐς ἡδονὴν πεποικιλμένους· ἀντὶ δὲ τῶν θωράκων Κιμμερικὰ χιτῶνια, ἴσα καὶ ὅμοια τοῖς θώραξιν, τὴν δὲ χροιάν οἱ μὲν κόκκου, οἱ δὲ ὑακίνθου, οἱ δὲ ἄλλη καὶ ἄλλη πεποικιλμένα· ἀναξυρίδας δὲ περὶ τοῖν σκελοῖν, οὐ καθάπερ Παρθυαῖοι καὶ Ἀρμένιοι κεχαλασμένας, ἀλλὰ περισφιγγομένας τοῖν σκελοῖν.

34 8 ἵπποι δὲ αὐτοῖς προμετωπιδίοις μὲν ἐς ἀκρίβειαν πεφραγμένοι εἰσὶ, παραπλευριδίων δὲ οὐδὲν δέονται· ἀσίδηρα γὰρ ὄντα τὰ ἐπὶ τῇ μελέτῃ ἀκόντια τοὺς μὲν ὀφθαλμούς τῶν ἵππων καὶ κακὸν τι ἂν ἀπεργάσαιντο, ταῖς πλευραῖς δὲ αὐτῶν ἄλλως τε καὶ τοῖς ἐφιππίοις τὸ πολὺ μέρος σκεπομέναις ἀβλαβῶς προσπίπτει. πρῶτον μὲν δὴ ἐπέλασις αὐτοῖς ἐς τὸ ἀποδεδειγμένον πεδῖον γίνεται ὡς διαπρεπέστατα ἐς κάλλος καὶ λαμπρότητα ἡσκημένη, ὁπόθεν ἂν μάλιστα ἐκ τοῦ ἀφανοῦς ἐπελαύνειν δόξειαν καὶ μὴ ἀπλὴν ἀλλ' ὡς ἔνι ποικίλην τὴν ἐκδρομὴν ποιεῖσθαι.

^[5]

35 2 σημείοις δὲ διακεκριμένοι ἐπελαύνουσιν, οὐ τοῖς Ῥωμαϊκοῖς μόνον ἀλλὰ καὶ τοῖς Σκυθικοῖς, τοῦ ποικιλωτέραν τε καὶ ἅμα φοβερωτέραν γίγνεσθαι τὴν ἔλασιν.

35 3 τὰ Σκυθικὰ δὲ σημεῖα ἔστιν ἐπὶ κοντῶν ἐν μήκει ξυμμέτρῳ δράκοντες ἀπαιωρούμενοι. ποιοῦνται δὲ ξυρραπτοὶ ἐκ ῥακῶν βεβαμμένων, τὰς τε κεφαλὰς καὶ τὸ σῶμα πᾶν ἔστε ἐπὶ τὰς οὐρὰς εἰκασμένοι ὄφεισιν, ὡς φοβερώτατα οἷόν τε εἰκασθῆναι.

35 4

καὶ τὰ σοφίσματα ταῦτα ἀτρεμούντων μὲν τῶν ἵππων οὐδὲν πλέον ἢ ῥάκη ἂν ἴδοις πεποικιλμένα ἐς τὸ κάτω ἀποκρεμάμενα, ἐλαυνομένων δὲ ἐμπνεόμενα ἐξογκοῦνται, <ὥς> τε ὡς μάλιστα τοῖς θηρίοις ἐπειοικέναι, καί τι καὶ ἐπισυρίζειν πρὸς τὴν ἄγαν κίνησιν ὑπὸ τῇ πνοῇ βιαίᾳ διερχομένη. καὶ ταῦτα τὰ σημεῖα οὐ τῇ ὄψει μόνον ἡδονὴν ἢ ἔκπληξιν παρέχει, ἀλλὰ καὶ ἐς διάκρισιν τῆς ἐπελάσεως καὶ τὸ μὴ ἐμπίπτειν ἀλλήλαις τὰς τάξεις ὠφέλιμα γίνονται. ^[5]

35 6 οἱ μὲν γὰρ φέροντες αὐτά, οἱ δαημονέστατοι τῶν ἐξελιγμῶν τε καὶ ἐπιστροφῶν, εἰς ἄλλους καὶ ἄλλους κύκλους ἢ ἄλλας καὶ ἄλλας ἐπ' εὐθὺ ἐκδρομὰς ἐπιλέγονται, τὸ δὲ πλήθος οὐδὲν ἄλλο μεμελέτηκεν ὅτι μὴ ἔπεσθαι τῷ οἰκείῳ ἕκαστοι σημείῳ.

35 7 καὶ οὕτως ποικίλαι μὲν αἱ ἐπιστροφαί, πολυειδεῖς δὲ οἱ ἔμπαλιν ἐξελιγμοί, πολύτροποι δὲ ἄλλη καὶ ἄλλη αἱ ἐπελάσεις γιγνόμεναι ἀσυγχύτους ὅμως τὰς τάξεις παρέχονται. συνεχεχθὲν δὲ σημεῖον σημείῳ <ἦ> ἵππος ἵππῳ ἐμπεσὼν ἀναταράξαι ἂν τὴν πᾶσαν τάξιν καὶ οὐ τὸ κάλλος μόνον ἀλλὰ καὶ τὴν χρεῖαν διαφθεῖραι τοῦ ἔργου. ὁμοῦ δὲ ἢ τε ἐπέλασις αὐτοῖς ἀποπαύεται καὶ κατὰ τὰ ἀριστερὰ τοῦ βήματος ὑπομένουσιν ἐπάλληλοι <οἱ> ἱππῆς, τὰς μὲν κεφαλὰς τῶν ἵππων εἰς τοῦπίσω ἀποστρέψαντες, τοὺς θυρεοὺς δὲ πρὸ τῶν νώτων τῶν σφετέρων καὶ πρὸ τῶν ἱπείων οὕτω προβεβλημένοι. ^[5]

36 1 καὶ ἡ τάξις αὕτη, καθάπερ ὁ ξυνασπισμὸς τῶν πεζῶν, χελώνη ὀνομάζεται.

36 2 δύο δὲ ἱππῆς, τοῦδε τοῦ στοίχου διέχοντες ὅσον ἐκδρομὰς παρέχειν τοῖς φιλίοις ἱππεῦσι, προβέβληνται πρὸ τοῦ δεξιοῦ κέρως τῆς χελώνης, τοῦ ἐκδέχεσθαι τοὺς ἐξακοντισμοὺς τῶν ἐς εὐθὺ ἐπελαυνόντων.

36 3 οὕτω μὲν οἱ ἡμίσεες τῶν ἱππέων πεφραγμένοι ἴστανται ἐς προβολήν· ἐπὶ δὲ σημῆνι τῇ σάλπιγγι, οἱ ἡμίσεις αὖ ἐπελαύνουσιν, ὡς πλεῖστα καὶ συνεχέστατα ἀκόντια ἐξακοντίζοντες, πρῶτος ὁ πρῶτος κατ' ἀρετήν, καὶ ἐπὶ τούτῳ ὁ δεύτερος, καὶ ἐφεξῆς ὡσαύτως. ^[5]

36 4 τὸ δὲ κάλλος τοῦ δρωμένου ἐν τῷδε ἐστίν, ὅστις ὅτι πλεῖστα καὶ ξυνεχέστατα ἀκόντια, ὀρθῶ ἐπελαύνων τῷ ἵππῳ, ἐς τοὺς δύο τοὺς προβεβλημένους πρὸ τοῦ [ἀριστεροῦ] κέρως τῆς χελώνης κατὰ αὐτῶν τῶν ὅπλων ὡς μάλιστα τύχοι ἀκοντίσας.

36 5 ἐπελάσαντες δὲ ἐπ' εὐθὺ, ἐγκλίνουσιν αὖ ἐς τὰ πλάγια, ὡς ἐς κύκλον ἐπιστρέφοντες. ἡ κλίσις δὲ αὐτοῖς ἐπὶ τὰ δεξιὰ σφῶν γίνεται ἐπὶ δόρυ· οὕτως γὰρ τῷ τε ἀκοντίζειν οὐδὲν ἐμποδῶν ἴσταται, καὶ οἱ θυρεοὶ προβέβληνται πρὸ τῶν ἀκοντιζόντων ἐν τῇ ἐπελάσει.

37 1 καὶ χρὴ τοσαῦτα φέρειν ἀκόντια, ὡς διὰ πάσης τῆς προβολῆς ἐξακοντίζειν παριππεύοντα. καὶ τοῦ τε ἀκροβολισμοῦ τὸ συνεχές καὶ τοῦ κτύπου τὸ <ἂν> ἐκλείπτον ὥσπερ τι ἄλλο ἐκπληκτικὸν φαίνεται.

37 2 μεταξὺ δὲ δὴ τοῦ τε δεξιοῦ κέρως τῆς τάξεως καὶ τῆς προβολῆς τοῖν δυοῖν ἱππέοιν ἐκ τοῦ ἀφανοῦς ἱππῆς ἐκθέουσι, προῖππεύοντες μὲν αὐτοὶ τῆς οἰκείας τάξεως, ἀκοντίζοντες δὲ ἐς τοὺς παριππεύοντας. καὶ τούτοις ἐπ' ἀσπίδα ἢ ἐπὶ κλίσις γίνεται, καὶ ταύτη ἀφρακτότεροι παριππεύουσιν. ^[5]

37 3 ἔνθα δὴ καὶ μάλιστα ἀγαθοῦ δεῖ τοῦ ἱππέως, ὡς ὁμοῦ μὲν ἐξακοντίζειν δυνατὸς τι γίγνηται ἐς τοὺς ἐπελαύνοντας, ὁμοῦ δὲ σκέπειν τὴν δεξιὰν πλευρὰν τῇ προβολῇ τοῦ ὅπλου.

37 4 καὶ ἐν μὲν τῇ παρελάσει ὁ κατὰ δεξιὰν ἐπιστροφὴν ἀκοντισμὸς ἀναγκαῖος αὐτῷ γίνεται, ἐν δὲ τῇ παντελεῖ ἐπιστροφῇ ὁ πέτρινος δὴ ὀνομαζόμενος τῇ Κελτῶν φωνῇ, ὅς ἐστι πάντων χαλεπώτατος.

37 5 χρὴ γὰρ ἐπιστραφέντα, ὅση δύναμις μαλακαῖν ταῖν πλευραῖν, ἐς τὸ κατ' οὐρὰν τοῦ ἵππου ὡς ἐνὶ μάλιστα εὐθὺ ἐς τοῦπίσω ἀκοντίσαι, καὶ τοῦτο δράσαντα ὀξέως αὖ ἐπιστρέψαντα κατὰ νώτου λαβεῖν τὸ ὅπλον, ὅτι τὰ γυμνά οὕτω γε παραδίδονται τοῖς πολεμίοις, εἰ ἄνευ προβολῆς

ἐπιστρέψειαν. ὁμοῦ δὲ ἢ τε ἐπέλασις ἤδη ἀποπαύεται καὶ οἱ πρόσθεν ἐπελάσαντες ἐν τάξει αὖ ἴστανται ἐπὶ δεξιᾷ τοῦ βήματος, καθάπερ οἱ ἄλλοι ἐν ἀριστερᾷ, καὶ οἱ δύο ἱππῆς διέχοντες ἀπὸ τοῦ κέρως τῆς προβολῆς τὸ ἴσον ἴστανται, καὶ αὐτοὶ οἱ μεταξὺ αὐτοῖν τε τούτοις καὶ τῆς πάσης τάξεως ἐκθέοντες ἐς τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξακοντίζουσιν ἐς τοὺς παριππεύοντας. ^[5]

38 1 ἔνθα δὲ ὅ τι περ κράτιστον τῶν ἱππέων ἐς τόνδε τὸν ἀκροβολισμὸν ἐπιλέγονται.

38 2 οἱ μὲν γε ἀπὸ τῶν δεξιῶν τοῦ βήματος ἀρχόμενοι οὐδὲν ἄλλο ἢ <τὸ> συνεχὲς τῆς ἀκροβολίσεως καὶ <τὸ> ἐπάλληλον τοῦ κτύπου προσδέχονται οὐδὲ γὰρ ἄλλου τινὸς θέαν παρέχουσι τοῖς ἐπὶ τοῦ βήματος ὀρώσιν, ἅτε ἀποστροφῶν ἀπ' αὐτῶν τῆς δεξιᾶς τῶν ἱππέων ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐπελάσει γιγνομένης. ^[5]

38 3 ὁπότε δὲ ἐκ τῶν ἀριστερῶν ἐπελαύνουσιν, τότε δὴ πᾶς ὁ ἀκροβολισμὸς ἀρίδην γίνεται, καὶ τῶν θυρεῶν ἡ προβολή, καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἐς τὴν δεξιὰν ὕψεις τῶν ἀκοντίων ὀξεῖα, καὶ ἡ δεξιὰ ὅπως αὐτὰ ὑπολαβοῦσα καὶ ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς περιενεγκοῦσα ὁμοῦ μὲν ὥσπερ ἐν τροχοῦ περιδινήσει τὸ ληφθὲν ἐξηκόντισεν, ὁμοῦ δὲ ὑπέλαβεν [τὸ ληφθὲν] καὶ τοῦτο αὖ ὑπερενεγκοῦσα ἐξηκόντισεν, ἢ τε καθέδρα ἢ ἐπὶ τοῦ ἵππου αὐτοῦ τοῦ ἱππέως <ὅπως> αἰεὶ εὐσχήμων καὶ ὀρθῇ ἐν τῷ ἀκροβολισμῷ σφίζεται, ταύτῃ μᾶλλον, ὅτι ἐπελαυνόντων ὁράται καὶ τῶν ὅπλων ἡ λαμπρότης καὶ τῶν ἵππων ἡ ὠκύτης τε καὶ τὸ ἐν ταῖς ἐπιστροφαῖς εὐκαμπές, καὶ ὅπως ἐν ἴσοις τοῖς διαστήμασιν αἱ ἐπελάσεις γίνονται τῶν ἱππέων. ^[10]

38 4 αἱ μὲν γε ἐπὶ μέγα διαλιποῦσαι αὐτῷ τούτῳ τὸ συνεχὲς τοῦ ἀκροβολισμοῦ ἀφανίζουσιν, αἱ δὲ ἄγαν ἐπάλληλοι τῇ ἀκριβείᾳ τῆς θεωρίας ἐμποδὼν ἴστανται τὸ δίκαιον αὐτῆς ἀφαιρούμεναι· τὸν τε γὰρ ἀγαθὸν ἱππέα ἐγγὺς αὐτῷ ἐπελαύνων ὁ κακὸς ἤδη ἠφάνισεν, καὶ τοῦ κακοῦ ἄλλος αὖ ἀγαθὸς εὐσχημόνως ἐπιφερόμενος τὴν ἀπρέπειαν συνεσκίασεν. ^[5]

38 5 ἀλλὰ χρή τοῦ ξυνεχοῦς σφωζομένου τόν τε ἔπαινον τῷ ἀγαθῷ σῶον εἶναι καὶ πρέποντα, καὶ τῷ κακῷ τὸ ὀφειλόμενον ὄνειδος ἀποδίδοσθαι. δις δὲ ἀμειψαντες τὰς τάξεις τε καὶ τὰς προβολὰς καὶ τοὺς ἀκροβολισμούς τε καὶ τὰς ἐπιστροφάς, ἐπειδὴ τὴν δευτέραν τε καὶ ἀριστερὰν ἐπέλασιν ποιῶνται, οὐχ ἀπλῶς ἐγκλίναντες ἐπὶ δόρυ καὶ παρὰ τὸ βῆμα παρελάσαντες τοὺς ἵππους ἀπαλλάττονται, ἀλλὰ οἱ ὀξύτατοι αὐτῶν ἐς τὸ ἔργον ὑπολείπονται σφίσι ἐν ἑκάστῳ ἀκόντιον, οἱ δὲ ἄκροι καὶ δύο. ^[5]

39 2 καὶ ἐπειδὴν πελάσωσι τῷ βήματι παριππεύοντες, ἐς κύκλον μὲν ἐπέστρεψαν τὸν ἵππον, ἔτι δὲ ἐν τῇ ἐπιστροφῇ αὐτοῦ ἔχοντες ἐπὶ τὸ πέρας τοῦ πεδίου λοξὸν ἠκόντισαν, καὶ τοῦτο ὡς ἐπὶ μήκιστόν τε καὶ ὡς μάλιστα κραδαινόμενον χρή ἐξικέσθαι. οἱ δὲ καὶ δύο ὑπολειπόμενοι ἐπειδὴν ἐπελαύνουσιν, ἤδη τὸ ὑπολειφθὲν ὑπὸ τὸν θυρεὸν ἐγκλίναντες ὀλίγον τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν δεξιὰν πλευράν, ὡς ἀνυστόν, περιελίξαντες ἐς τοῦπίσω σφῶν ἐξηκόντισαν. ^[5]

40 1 ἐν τούτῳ δὲ Κανταβρική τις καλουμένη ἐπέλασις γίνεται, ὡς δοκεῖν ἔμοιγε ἀπὸ Καντάβρων Ἰβηρικοῦ γένους ταύτῃ ὀνομασθεῖσα, ὅτι ἐκεῖθεν αὐτὴν προσηποίησαν σφίσι Ῥωμαῖοι.

40 2 ἔχει δὲ ὥδε. ἡ προβολή μὲν ἢ τῶν ἱππέων, καθάπερ ἐξ ἀρχῆς, ἐν ἀριστερᾷ τοῦ βήματος πεφραγμένη ἐκτέτακται, πλήν γε δὴ τῶν δύο ἱππέων τῶν ἐκδεχομένων τὰ ἐπ' εὐθὺ ἀκόντια.

40 3 ἐπελαύνουσι δὲ ἀπὸ τῶν δεξιῶν ὥσπερ καὶ τὸ πρόσθεν ἐγκλίνοντες ἐπὶ δόρυ, ἐπελαυνόντων δὲ αὐτῶν ἐν ἀριστερᾷ τοῦ βήματος ἀρξαμένη ἄλλη ἐπέλασις γίνεται ἐς κύκλον ἐπιστρέφουσα.

40 4 οἱ δὲ ἱππῆς οὗτοι οὐκ ἀκοντίοις κούφοις διαχρῶνται ἔτι, ἀλλὰ ξυστοῖς δόρασιν, ἀσιδήροις μὲν, τῷ βάρει δὲ οὔτε τοῖς ἐξακοντίζουσιν εὐφόροις, οὔτε ἐφ' οὓς ἐκπέμπεται ἀκινδύνους.

40 5 καὶ ἐπὶ τῷδε παραγγέλλεται μήτε τοῦ κράνους στοχαῖσθαι τῶν παριππευόντων μήτε ἐς τὸν ἵππον τὸ δόρυ μεθιέναι, ἀλλὰ γὰρ πρὶν ἐγκλίνειν τὸν ἱππέα καὶ παραγυμνῶσαί τι τῆς πλευρᾶς ἢ

ἐκφῆναι τοῦ νώτου ἐπιστραφέντα, αὐτοῦ δὴ τοῦ θυρεοῦ στοχαζόμενον ὡς βιαιότατα ἐναράξαι τὸ δόρυ. ^[5]

40 6 καὶ τὸ ἀκριβὲς τοῦδε τοῦ ἔργου ἐν τοῖσδ' ἐστίν, εἰ ὡς ἐγγυτάτω τοῖς παριππεύουσι πελάσας ὁ ἐς τὸν Κανταβρικὸν τοῦτον κύκλον καθεστηκὼς ὡς μάλιστα κατὰ μέσου τοῦ θυρεοῦ τὸ δόρυ ἐξακοντίσειεν, τὸ δ' ἐμπεσὼν τῷ θυρεῷ κτυπήσειεν ἢ καὶ διέλθοι δι' αὐτοῦ διαμπάξ, καὶ ὁ δευτέρος ἐπὶ τούτῳ τοῦ δευτέρου ἐξίκοιτο, καὶ ὁ τρίτος ὡσαύτως τοῦ τρίτου, καὶ οἱ ἐφεξῆς τῶν ἐφεξῆς ἐν στοίχῳ κατὰ τὰ αὐτά. ^[5]

40 7 ὃ τε γὰρ κτύπος ἀμέλει ἐκπληκτικός, καὶ ὁ ἐξελιγμός ἐν τῷ τοιῷδε εὐσχήμων φαίνεται, καὶ τοῖς μὲν εὐστοχίας τε καὶ σφοδρότητος ἐν τῷ ἀκοντισμῷ μελέτη γίγνεται, τοῖς δὲ ἀσφαλείας τε καὶ φυλακῆς πρὸς τοὺς ἐπιόντας.

40 8 ἐπὶ τούτοις δὲ τῆς συνεχείας τοῦ ἐξακοντισμοῦ μελέτη τε καὶ ἐπίδειξις ποιεῖται ἐκ τῶν ἱππέων οὐ πάντων—οὐ γὰρ πάντες ἐπιτήδριοι ἐς τήνδε τὴν ὀξύτητα—, ἀλλὰ γὰρ ὅσοι αὐτῶν ἄκροι ἐς ἱππικὴν οὗτοι καθιστᾶσι μὲν τοὺς ἵππους, ἐν δεξιᾷ ἔχοντες ἄκρον τὸ βῆμα, ἐκεῖθεν δὲ ἀτρέμα προϊόντος τοῦ ἵππου ἔστε ἐπὶ τὴν ὀφρῦν τοῦ ἐσκαμμένου χωρίου, χρή ὡς πλεῖστα καὶ ὡς συνεχέστατα καὶ ὡς ἐπὶ μήκιστόν τε καὶ ἐς τὸ ἀνώμαλον καὶ ἅμα κραδαινόμενα μεθιέναι. ^[5]

40 10 καὶ ἀγαθὸς μὲν ὅστις πεντεκαίδεκα ἀκόντια μεθιέναι ὡς χρή πρὶν ἐκβῆναι τοῦδε τοῦ χωρίου τὸν ἵππον ἐξήνυσεν.

40 11 πολὺν δὲ τούτου ἐνδικώτερον ἐπαινοῖτο ἂν ὅστις καὶ ἐς τὰ εἴκοσι προύβῃ. ὡς τό γε ὑπὲρ ταῦτα οὐκέτι τῆς ἀκριβείας ἐχομένων γίγνεται, ἀλλὰ κλεπτόντων τὸ πολὺ κατὰ τὴν στάσιν τοῦ ἵππου ἐπὶ πλεῖον γιγνομένην, ὡς ἔτι ἐστηκότος φθάσαι δύο ἢ τρία ἀκοντίσαι, ἢ υπερβάντος τὴν ὀφρῦν τοῦ ἐσκαμμένου. ^[5]

40 12 ἀλλ' ἔγωγε πολὺν μᾶλλον ἐπαινῶ τὸ ἐννόμως δρώμενον ἢ περ τὸ ἐς ἐκπληξιν τῶν ὁρώντων σοφιζόμενον. ἐνθένδε ἤδη ὡς ἐς μάχην ὀπλίζονται θώραξί τε σιδηροῖς καὶ κράνεσι καὶ θυρεοῖς οὐ τοῖς κούφοις ἔτι.

41 2 καὶ πρῶτα μὲν αἱ τάξεις σπουδῇ ἐπελαύνουσι τοὺς ἵππους· μίαν δὲ λόγχην φέροντας, τήνδε πρὶν πελάσαι τῷ βήματι χρή ὡς οἶόν τε κραδαινομένην τε καὶ ἅμα ἐπανακτυποῦσαν ἐξακοντίσαι τοῦ σκοποῦ στοχαζομένους, ὃς δὴ ἐν ἀριστερᾷ τοῦ βήματος ἐπ' αὐτῷ τούτῳ τῷ ἔργῳ πέπηγεν. καὶ ὅσοι γε ἀγαθοὶ αὐτῶν, καὶ δευτέρον ἐπελαύνουσιν οὗτοι καὶ τρίτον, οὐ πρὸς ἀνάγκην ἀλλ' αὐτῷ τῷ τε ἔργῳ καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ ἐπαίνῳ ἀγαλλόμενοι. ^[5]

41 4 ἡ δευτέρα δὲ ἐπέλασις ξὺν δυοῖν λόγχαιν γίγνεται, καὶ ταύτας χρή ἐξακοντίσαι ὀρθῷ ἐπελαύνοντα τῷ ἵππῳ ὡς μάλιστα οἶόν τε ἐπίσκοπα. ἐπὰν δὲ ἐκπεριέλθῃ καὶ τοῦδε τοῦ ἀκοντισμοῦ τὸ ἐκούσιον, ἐνταῦθα δὴ ὅσοι ἀγαθοὶ στρατιᾶς ἡγεμόνες, ὀνομαστὶ ἀνακαλεῖσθαι κελεύουσι πάντας ἐφεξῆς τοὺς ἱππέας, δεκαδάρχηρ πρῶτον καὶ διμοιρίτην ἐπὶ τούτῳ καὶ ὅστις ἐν ἡμιολίῳ μισθοφορᾷ, ἔπειτα τοὺς ἐφεξῆς τῆς δεκαδαρχίας. ^[5]

42 1 καὶ οὕτως διὰ πασῶν τῶν δεκαδαρχιῶν ἡ κλήσις γίγνεται.

42 2 τὸν κληθέντα δὲ χρή ὁμοῦ μὲν ὑπακοῦσαι τῷ καλοῦντι μεγάλῃ τῇ βοῇ ὅτι 'πάρειμι', ὁμοῦ δ' ἐξελαύνειν τὸν ἵππον τρεῖς λόγχας φέροντα. καὶ τὴν μὲν πρώτην ἀπὸ ἄκρου τοῦ χωρίου τοῦ ἐσκαμμένου ἐξακοντίζειν ὡς ἐπὶ τὸν σκοπόν, τὴν δευτέραν δὲ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ βήματος, καὶ ταύτην ἔτι ὀρθῷ τῷ ἵππῳ· τὴν τρίτην δέ, εἰ τὰ ἔννομα καὶ πρὸς βασιλέως τεταγμένα δρώη, ἐγκλίνοντος ἐπὶ δεξιᾷ τοῦ ἵππου, ἐς τὸν ἄλλον σκοπόν, ὃς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ κατὰ πρόσταξιν βασιλέως ἐς ἐκδοχὴν τῆς τρίτης λόγχης ἴστα <ται>. ^[10]

42 3 ἥδ' ἔστιν ἡ βολὴ πασῶν χαλεπωτάτη, εἴ πως πρὶν πάντη ἀποστραφῆναι τὸν ἵππον, ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ ἐπικαμπῇ γίγνοιτο.

- 42 4 ἡ γὰρ δὴ ξύνημα τῇ Κελτῶν φωνῇ καλουμένη τούτῳ δὴ ἄφεςις γίγνεται, ἥπερ οὐδὲ ἀσιδήρῳ ἀκοντίῳ εὐμαρὴς ἀκοντίζεσθαι. ἤδη δέ τις ὑπὸ ὀξύτητός τε καὶ φιλοτιμίας καὶ τέσσαρας λόγχας ὀρθῶ τῷ ἵππῳ ἐπὶ τὸν πρῶτον σκοπὸν ἐξακοντίσαι ἤνυσεν, ἡ τὰς τρεῖς μὲν ὀρθῶ τῷ ἵππῳ, τὴν τετάρτην δὲ ἐπιστρέφοντι, ὡς βασιλεὺς ἔταξεν. ^[5]
- 42 5 ἔνθα δὴ ὁ τε ἀγαθὸς ἀκοντιστὴς καὶ ὁ κακὸς μάλιστα πάντων διαφαίνεται, ἅτε οὐκ ἐν στοίχῳ ἀδιακρίτῳ οὐδὲ ἐν θορύβῳ δρωμένου τοῦ ἔργου. καὶ ἥτις <δεκαδαρχία> τοὺς πλείστους παράσχοιτο ἐν τῶν λογχῶν τῇ βολῇ διαπρέποντας, ταύτην ἐγὼ μᾶλλον ἢ τινα ἄλλην ἐπήνεσα, ὡς πρὸς ἀλήθειαν τῶν πολεμικῶν ἔργων ἡσκημένην. ἐπὶ τούτῳ μέντοι ἤδη πολὺτροποι ἐξακοντισμοὶ γίνονται ἢ κούφων παλτῶν ἢ καὶ βελῶν, οὐκ ἀπὸ τόξου τούτων γε ἀλλ' ἀπὸ μηχανῆς ἀφιεμένων, ἢ λίθων ἐκ χειρὸς ἢ ἐκ σφενδόνης ἐπὶ τὸν σκοπὸν, ὃς μέσος τοῖν δυοῖν, ὧν ἤδη μνήμην ἐποίησάμην, ἴσταται. ^[5]
- 43 1 καὶ ἐνταῦθα αὖ καλόν, εἰ συντρίψειαν τοῖς λίθοις τὸν σκοπόν, ὃ δὲ τύχοι οὐκ εὐμαρὴς ξυντριβήναι.
- 43 2 οὐ μὴν οὐδὲ ἐπὶ τοῖσδε λήγει αὐτοῖς τὰ γυμνάσιν, ἀλλὰ κοντοὺς γὰρ τὰ μὲν πρῶτα ὀρθοὺς ὡς εἰς προβολὴν φέροντες ἐπελαύνουσιν, ἔπειτα ὡς πολεμίου φεύγοντος ἐξικόμενοι· οἱ δὲ ὡς ἐπ' ἄλλον πολεμίον ἐν τῇ ἐπιστροφῇ τοῦ ἵππου τοὺς τε θυρεοὺς ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αἰωρήσαντες ἐς τὸ κατόπιν σφῶν μετήνεγκαν, καὶ τοὺς κοντοὺς ὑπερελίξαντες ὡς ἐπελαύνοντος ἄλλου πολεμίου ἐξίκοντο. καὶ τὸ ἔργον τοῦτο Κελτιστὶ τολούτεγον καλεῖται. ^[5]
- 43 3 καὶ ἐπὶ τῷδε αὖ τὰς σπάθας σπασάμενοι ἄλλοτε ἐς ἄλλην πληγὴν παραφέρουσιν, ὅπως μάλιστα οἶόν τε, ἢ φεύγοντος πολεμίου ἐξικέσθαι ἢ πεσόντα κατακτανεῖν ἢ καὶ πρᾶξαι τι ἐκ πλαγίων παραθέοντες. ἐπὶ τούτοις μέντοι πηδήσεις ἐπὶ τοὺς ἵππους ὡς ἐνὶ ποικιλωτάτῃς ποιοῦνται, ὅσαις ιδέαις καὶ ὅσοις σχήμασιν ἀναβαίνεται ἵππος ὑπὸ ἱππέως καὶ τελευταίαν δὴ τὴν ἐνόπλιον πῆδησιν ἐπιδεικνύουσι θεόντος τοῦ ἵππου, ἣν τινες ὁδοιπορικὴν ὀνομάζουσιν. ^[5]
- 44 1 ταῦτα μὲν τοῖς Ῥωμαίων ἱππεῦσι τὰ ξυνήθη τε καὶ ἐκ παλαιοῦ ἀσκούμενα· βασιλεὺς δὲ προσεξεῦρεν καὶ τὰ βαρβαρικὰ ἐκμελετᾶν αὐτούς, ὅσα τε ἢ Παρθυαίων ἢ Ἀρμενίων ἵπποτοξόται ἐπασκοῦσι καὶ ὅσας οἱ Σαυροματῶν ἢ Κελτῶν κοντοφόροι ἐπιστροφάς τε καὶ ἀποστροφάς, τῶν ἱππέων ἐν μέρει ἐπελαυνόντων, καὶ ἀκροβολισμοὺς ἐν τούτῳ πολυειδεῖς καὶ πολυτρόπους ἐς τὰς μάχας ὠφελίμους, καὶ ἀλαλαγμοὺς πατρίους ἐκάστῳ γένει, Κελτικοὺς μὲν τοῖς Κελτοῖς ἱππεῦσι, Γετικοὺς δὲ τοῖς Γέταις, Ῥαιτικούς δὲ ὅσοι ἐκ Ῥαιτῶν. ^[5]
- 44 2 καὶ τάφρον δὲ διαπηδᾶν μελετῶσιν αὐτοῖς οἱ ἵπποι καὶ τειχίον ὑπεράλλεσθαι, καὶ ἐνὶ λόγῳ, οὐκ ἔστιν ὅ τι Ῥωμαίοις τῶν τε παλαιῶν ἐπιτηδευμάτων, ὅ τι περ ἐκλειμμένον, οὐκ ἐξ ὑπαρχῆς ἐπασκεῖται, καὶ ὅσα ἤδη προσεξεύρηται ἐκ βασιλέως, τὰ μὲν ἐς κάλλος τὰ δὲ ἐς ὀξύτητα, τὰ δὲ ἐς ἔκπληξιν τὰ δὲ ἐς χρεῖαν τὴν ἐπὶ τῷ ἔργῳ. ^[5]
- 44 3 ὥστε ἐς τήνδε τὴν παροῦσαν βασιλείαν, ἣν Ἀδριανὸς εἰκοστὸν τοῦτ' ἔτος βασιλεύει, πολὺ μᾶλλον ξυμβαίνειν μοι δοκεῖ τὰ ἔπη ταῦτα ἥπερ ἐς τὴν πάλαι Λακεδαίμονα 'ἐνθ' αἰχμὰ τε νέων θάλλει καὶ μῶσα λίγεια, καὶ δίκᾳ εὐρύαγυια καλῶν ἐπιτάρροθος ἔργων.' ^[5]